

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG

FOR HISTORISK SAMLING
FOR SORØ AMT

AARBOG
FOR HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

AARBOG
FOR HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

XXXVIII

SLAGELSE

HANDELSTRYKKERIET

1951

REDAKTIONSUDVALGET:

Skoleinspektør *J. Heltoft*, Haslev

•

Kontorchef, cand. mag. *Gunnar Knudsen*
(Stednavneudvalget)

•

Lektor, dr. phil. *Poul Helms*, Sorø

•

Lektor *Poul Kierkegaard*, Herlufsholm

•

(Henvendelser i redaktionssager sker til *J. Heltoft*)

INDHOLD AF XXXVIII BIND

Vandmøller i Sorø Amt II	7
<i>Af overlærer Fritz Jacobsen, Slagelse</i>	
Slaget i Ringsted	46
<i>Af overlærer Rasmus Nielsen, Næstved</i>	
Hr. Morten i Fodby	58
<i>Af førstelærer Erling Petersen, Sandby</i>	
Minder om Kn. Lavard og hans Slægt i Ringsted Kirke	70
<i>Af lektor, dr. phil. Poul Helms, Sorø</i>	
Slagelse folkemarked	78
<i>Af August F. Schmidt, Brabrand</i>	
H. C. Andersen på Gisselfeld og Bregentved	83
<i>Af skoleinspektør J. Heltoft, Haslev</i>	
Kristian Kæstel	91
Årsmødet	92

BESTYRELSEN :

- Amtmand *V. Topsøe*, Sorø, formand.
Arkitekt *Erlangsen*, Korsør.
Kontorchef *Gunnar Knudsen*, Charlottenlund.
Skoleinspektør *J. Heltoft*, Haslev.
Overlærer *Fritz Jacobsen*, Slagelse, kasserer og sekretær.
Bankdirektør *Valdorf-Hansen*, Ringsted.
Lektor *Poul Kierkegaard*, Herlufsholm.
Rentier *Johs. T. Christensen*, Benløse.
Lektor, dr. phil. *P. Helms*, Sorø.

REPRÆSENTANTER :

- Førstelærer *M. A. Ebbesen*, Stigsnæs.
Musikdirektør *Laurits Hansen*, Ringsted.
Lærer *I. G. Hogsvig*, Bistrup.
Sognepræst *A. Lambert-Jensen*, Kvislemark.
Førstelærer *L. P. Larsen*, Hove.
Lærer *H. C. Hansen*, Sneslev.
Lærer *Bruun Simonsen*, Vigersted.
Lærer *Nellemann Larsen*, Sdr. Bjerge.
Gdr., sognerådsformand *Sigfred Petersen*, Spjellerup.

Vandmøller i Sorø Amt II.

Af Fritz Jacobsen.

Slagelse Herred:

NY MØLLE

(St. Peders Landsogn).

I den store Eng syd for Charlottendal Skov, hvorigennem Lindesaa løber, og hvor der endnu findes nogle mindre Vandsamlinger, har i Fortiden ligget en større Sø, Ny-Sø, hvilket Navn Lokaliteten endnu bevarer, og ved denne har der ligget en Vandmølle med Navnet „Ny Mølle“.

Antagelig er denne Mølle opført i Begyndelsen af det 17. Aarh.; thi i Antvorskov Lensregnskab for 1609 findes følgende Vendinger: „Den Mølle, der nu er bygget ved Ny Sø“ og „Det nye Møllehus ved Ny Sø“. Drivkraften leveredes af den store Mølledam, der skal have været paa 30 Tdr. Land (L. Both: Danmark).

I Aaret 1616 klager Mølleren, Oluf Hansen, over, at han i det Aar ikke har kunnet male, fordi Kongen havde givet Ordre til, at Møllesøen skulde udskæres, og han anmoder derfor om at maatte blive fri for at betale Landgilde i dette og det følgende Aar, indtil Søen igen bliver „opstøvet“, og den kongelige Naade er saa stor, at han faar Tilladelsen (K. Br.).

Jørgen Møller nævnes i Aarene 1631, 1637 og 1656. I 1631 fæster han sammen med Rosted Bymænd Grunden til den nu for længst nedrevne Gaard Engelstrup for den aarlige

Landgilde. Synskommissionen, som i 1660 besaa Krigsskaderne, skriver om Møllen: „Ny Mølle ligger straks uden for Byen (Slagelse), er skellig ved Magt andet end Mølleværket, som Mølleren med det første maa fly paa. Skylder ellers aarlig 2 Pd. Mel, haver fattedes Vand hidtil, var længe fra Møllen i Fjendetiden, er en gammel Mand, og Møllen skal være den ringeste her i Lenet; kan give for Aar 60 1 Td. Mel, men ad Aare hel Landgilde, om han faar noget Mel at male.“

I Matriklen af 1664 nævnes Jørgen Lauridsen som Møller. Han giver af Møllen 2 Pund 2 Skpr. Mel og af Gimlinge Ore 2 Skpr. Havre. Matriklen af 1688 oplyser under Rosted, at Jens Nielsen nu er Møller og maa svare af Møllekværnen 3 Tdr. 3 Skpr. Jorden og Engen, som bruges af Mølleren, hører til Antvorskov Slot. Modelbogen oplyser videre: „Ny Mølles Herlighed bestaar af en Overkværn, som Vandet har sin Tilgang af en stillestaaende Sø, kaldet Ny Sø. Desforuden anlagt en Stampekværn til at stampe Vadmel med.“

Samme Jens Nielsen har haft flere Jern i Ilden; thi i 16/6 ses det af Antvorskov Regnskaber, at han gav 1 Td. Havre af et Vejrmøllested i Lundforlund, og i 1685 lejer han Engelstrup Vænge. Han nævnes endnu som Møller i 1704; men i 1710 nævnes Laurits Jensen som Møller — han maa give 5 Rdl. i „Krigsstyr“. Den aarlige Landgilde er nu 7 Tdr. Mel; i 1690 er den 2 Td. 2 Skpr. Mel. I Slutningen af det 18. Aarh. var Thomas Weile Møller i Ny Mølle.

Møllebogen meddeler, at Vandet kom fra en „opstøbet“ Sø og nogle smaa Moser. Møllen har to hele smaa Overfaldskværne, baade Hjul og Sten. Ved stærk Tørke om Sommeren og Frost om Vinteren kan den staa 2—3 Maaneder

eller længere uden at male. Naar vaade Aaringer indfalder om Foraaret, saa Søen er fuld af Vand, maa han gerne male om Sommeren med een Kværn, naar han kan for Bagflod, dog ikke fra 1. Maj til St. Olai Dag for Bøndernes Enges Skyld. Dæmningen har „de Høyløflig fremfarne Konger“ formedelst Tilhørsforhold til Slottet ladet vedligeholde; nu gøres det af Bønderne. Aarlig Udgift 6 Rdl. Møllen betegnes som Skovridergods.

I 1749 nævnes Møller Peder Hansen i Nysø Mølle (A. R.), og 1761 meddeles om Møllen, at det er en Græsmølle, som kun maa male til 1. Maj, hvorfor Fæsteren har opført en Ejendoms Vejrmølle til at male for Gæsterne om Sommeren. Peder Bech er Møller i 1763. „Danske Atlas“ nævner Møllen 1778; men ved Salget af Antvorskov Gods 1774 blev Ny Sø omdannet til Pløjeland, og i 1778 meddeler Amtmand Løwenørn, at der kan saas 90 à 100 Tdr. Sæd mod 24 à 30 Tdr. før.

VALDEMARSKILDE

(St. Peders Landsogn).

I en Pakke Arkivalier i Rigsarkivet (Div. Breve og Dokum. vedr. Vandmøller 1680—1848) findes følgende dateret ³¹/₇ 1820: „Valdemarskilde: Captain Recke faar kongelig Tilladelse til at anlægge en Vandmølle med en Grubekværn paa sin Ejendomsgaard Valdemarskilde til Grube- og Perle- samt andre saadanne Gryns Maling imod at svare til Kongens Kasse 10 Rigsbankdaler. Der maa under Bevillingens Fortabelse ikke males Mel, samt at vedkommende Mølle- og Jordbrugere fastholder deres Ret til lovlig Paa-tale, dersom det maatte befindes, at Møllerens Adfærd er anderledes, end Lov og Anordning hjemler.“

Denne Bevilling blev fornyet $\frac{6}{3}$ 1845 for den daværende Ejer, Proprietær Gottlieb Franciscus Frederik Smith.

VESTER VALBY MØLLE

(St. Mikkel's Landsogn).

I Aaret 1530 udgav Heininge Sogn et Tingsvidne, hvori der udtales, at den Aastrøm, som løber fra „Woldbymølle“, ikke i nogen Mands Minde havde haft andet Udløb end det nuværende, og hvor en Grøft, som Keldstrup Mand havde gravet mellem deres Eng og Valby Mark, blev kendt ulovlig og til Skade for Valby Mølle. I 1553 var der Strid mellem Valby og Pine Mølle (se under denne). Vester ell. Store Valby Vandmølle nævnes igen i 1540. Christian Friis til Kragerup faar i 1633 en Del Gods af Roskilde Kapitel og til Gengæld giver bl. a. Valby Mølle. I 1661 nævnes Møller Jørgen Laursen som Bruger af Møllen.

Matriklen af 1664 siger om Møllen: „Waldbye Mølle ganske øde og afbrudt. Skylder: Til Jomfru Ellen Urne paa Dragsholm 6 Pd. 6 Skpr. Mel — $9\frac{1}{2}$ Tdr. Fdk., til Fru Sofie Rantzau paa Søholm 15 Pd. 3 Skpr. 3 Fdk. Mel — 7 Tdr. $4\frac{1}{2}$ Skpr. $1\frac{1}{2}$ Frk. — og til Morten Michelsen i København 3 Pd. 7 Skpr. Mel — 4 Tdr. $4\frac{1}{2}$ Skpr.

Møllen nævnes ikke i Matriklen af 1688, heller ikke i Modelbogen. I 1667 skrives (A. A. R.) „Valby Mølle er i Krigstiden nederbrudt og slet øde“, og i en Fortegnelse over Antvorskov Ødegaarde fra 1707 nævnes Valby Vandmølle med dens „øde og ubebygte“ Jorder.

Møllen syntes altsaa at være fuldstændig opgivet paa dette Tidspunkt, og hvad der muligvis var tilbage af den, forsvandt vel nok ved Byens fuldstændige Udslettelse efter Salget af Antvorskov 1774. Den har ligget ved Aaen.

BRORUP MØLLE

I Aaret 1454 omtales i Anledning af et Magelæg mellem Roskilde Domkirke og Antvorskov Kloster „Broagger Mølle“, som giver 1½ Læst Mel. Da den nævnes sammen med Brorup Hovedgaard og Havrebjerg, er det utvivlsomt Brorup Mølle, der menes.

Til Landsbyen Brorup i St. Mikkels Landsogn, der i Svenskekrigens Tid næsten blev fuldstændig ødelagt og i 1674 helt nedlagt til Fordel for Oprettelsen af Brorupgaard, hørte en Vandmølle. Den blev drevet af Vandet i Tude Aa; men da dens Nedlæggelse skete, før „Møllebogen“ blev skrevet, findes der i denne ingen Beskrivelse af Møllen. Fra Antvorskov Lens- og Amtsregnskaber er følgende Oplysninger hentet.

Havrebjerg og Brorup Mænd maa i 1639 bøde en Okse for Overfald paa Oluf Møller i Brorup Mølle (A. L. R.). I Aaret 1644 faar Jep Møller i Brorup en Bøde paa 3 Daler, fordi han havde taget „3 smaa Favne Træer“ ved Vaarby Mølle. Aaret efter fæster Oluf Jensen Møllen efter Oluf Lauritzen og giver i Indfæstning 24 Daler og 1 Øxen. Derefter følger Brix Laursen, som i 1651 fæster Møllen og giver 40 Daler; han fritages i 1655 for et Aars Afgift paa Grund af Ildebrand (A. L. R.).

Efter Svenskekrigen, hvor hans Mølle i nogen Maade blev skaanet, indsender han 1663 en Ansøgning til Kongen om Hjælp (se Aarvog 1938 S. 7). Efter Matriklen af 1664 maa Niels Møller i aarlig Afgift betale 23 Tdr. 2 Skpr.

Møllen fortsatte; thi i 1667 faar Drabanten Lauritz Svendsen den i Fæste paa Livstid uden Afgift, saa dens Tilstand har nok været noget ringe. Endelig i 1672 fæster Møller

Jens Clausen Brorup øde Mølle for 8 Daler — det maa vel have været Jorden og ikke Møllen, han kunde bruge.

AARSLEV MØLLE

Møllen har ligget i Sønderup Sogn og blev drevet af Vandet i Tude Aa. Den beskrives i „Møllebogen“ som en Græsmølle, der ikke maa holde Vandet. Dette er der tit Mangel paa om Foraaret og om Vinteren, naar det fryser, saa der er Uger eller Maaneder, hvor Mølleren ikke kan male saa meget som en Tønde Korn, men tit maa lade Korn til sit eget Forbrug male paa andre Møller. Dæmningen, som er vanskelig at holde, nedbrydes tit ved kraftigt Tøbrud, saa Malingen hindres i halve og hele Fjerdingaar. Møllen har to Nederfaldskværne og trænger haardt til Reparation. Den aarlige Vedligeholdelse af Møllværk og Dæmning sættes til 10 Rdl. aarlig.

Møllen nævnes saa tidligt som i 1351, i hvilket Aar Valdemar Atterdag tildelte en Mand ved Navn Heynicke tre Parter af en Mølle i „Aarslie“. I 1376 tildømte Kong Oluf Niels Boeszen „Asløff“ Mølle, hvilken Dom Aaret efter konfirmeredes af Dronning Margrete. „Niels Bille af Vaaben“ (Væbner) laante i 1399 Prioren i Antvorskov Kloster 13 Mark Sølv og fik derfor bl. a. Fjerdeparten af Aarslev Mølle. Karl Nielszenns Arvinger gav i 1423 Trediedelen af Møllen til Antv. Kloster, som i Forvejen havde Fjerdeparten af Møllen. I 1540 bliver Pløjning og Hegning paa Vejen ved Aarslev Mølle forbudt (Æ. D. A. IV).

I Aaret 1595 tilskriver Kongen Lensmand Christian Friis paa Antv., at han har bragt i Erfaring, at Vandet har gjort stor Skade paa Kronens Mølle (den maa vel nu helt og fuldt

tilhøre Antv. Slot), saa den ikke kan male. Ingvor Møller skal derfor eftergives Aarets Landgilde, og Lensmanden skal af Kronens Skole levere Tømmer til Møllens nødvendige og snarlige Istandsættelse med saa ringe Bekostning som muligt (K. Br.).

Møller Niels Knudtzen gav i 1649 af Aarslev Mølle 30 Dl. (A. L.) og efter Matriklen af 1664 maa Møller Niels Nielsen svare 8 Pd. 8 Skpr. Mel (14 Tdr.). I 1680 og 1689 er Afgiften den samme, men i 1690 er den nedsat til 7 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdk. — det samme, som den staar til i 1761. Den tilhørte da Baroniet Holberg, og der siges, at den „har temmelig meget Vand, dog kan i Høhøsten ikke male,„.

I 1689, hvor Just Laursen drev Møllen, maatte den igen repareres, og i 1743 brændte den. Den nævnes i den senere omtalte Besvarelse paa Cirkulæret af 1761, og der skrives om den, at den har to Vandkværne og svarer 7 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdk., „skønt Malevandet er saa stærkt forringet, at den ikke kan udrette noget og derfor staar øde, uagtet den to Gange før har været til Auktion til nyt Fæste, og Afgiften ansat til 20 Rdl. om Aaret, uden at nogen vilde byde paa den“. Denne Udtalelse om Vandmængden er lidt i Modsætning til den ovenstaaende fra samme Aar.

GUDUM MØLLE

Møllen ligger i Gudum Sogn, lige Syd for Kirken, og har været drevet af Vandet i Gudum Aa. Den er nedlagt i første Fjerdedel af dette Aarhundrede.

Møllebogen oplyser om den: „En Nederfaldskværn og er en Græsmølle, saa den ej maa male om Sommeren, om den kunde have Vand. Vandet kommer fra nogle Moradser og

Moser, og naar Frost er om Vinteren, kan ej male i 2—3 Maaneder og ligesaa om Foraaret i Tørke, og naar stor overflødig Regn eller Opslag og Tøbrud indfalder, brækkes Dæmningen ofte ud, som Mølleren med Bekostning maa fly. Møledammen er en Enghaug, som er tør om Sommeren. Vedligeholdelse af Dæmning og Møleværk aarlig 6 Rdl.“

Efter Matriklen af 1664 er Afgiften af „Guddumbs Mølle“ 4 Pd. 4 Skpr. Mel — 7 Tdr., som svares af Møller Christen Christensen. Møller og Afgift er uforandret i 1688; men i 1690 er Afgiften nedsat til 3 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdk. 1 Alb.

I Indberetningen over Møllerne 1761 er Afgiften sat til det samme, og der oplyses, at Mølleren af Mangel paa Vand selv har bygget en Vejrmølle til Hjælp.

Af Møllere kan nævnes et Par Stykker. I 1641 fæstede Jep Lauridtzen, som kom efter Lauritz Møller, Gudum Mølle og gav 60 Daler i Indfæstning, medens Chr. Christensen i 1661 faar den for en Indfæstning af 6 Rdl. 4 Mk. Det maa siges at være en klækkelig Nedsættelse, der vel er begrundet paa Møllens slette Tilstand. Peder Bidstrups Enke i Gudum Mølle nævnes 1755.

SKOVSØ MØLLE

Møllen laa i Ottestrup Sogn og fik sin Drivkraft fra Skovsø Aa.

I Matriklen af 1664 staar kort og godt: „Skovsø — Kristen Møller“, og i den fra 1688 følgende: „En Vandmølle er for nogle Aar siden blevet øde. Jorden dertil bruges af Peder Michelsen (gl. Matr. 2 Tdr. 2 Skpr.“). Modelbogen oplyser, at der er en Vejrmølle og en Hestemølle, som tilhører Jens Møller i Ny Mølle og „herforuden har været for samme By

en Vandmølle, som for nogle Aar siden er blevet øde, hvilken vel igen kunde opbygges; dens Vandfald har været fra rum Tider rindendes Aa“. Møllebogen siger om Møllen kun „Skovsø 2 Tdr. 2 Skpr., øde, tilhører Kongen.“

Der nævnes heller ingen Mølleskyld fra 1690.

RAVNSORTE MØLLE

har ligget i Lundforlund Sogn ved Vaarby Aa. I et Dokument fra 22/2 1458 nævnes „Strydtz Mølle“; men i anden Udfærdigelse af samme Dokument staar „Rawnsortz Mølle“. Korsør Lens Matrikel fra 1662 nævnes „Raffn Sordtz Mølle“, og i Antvorskov Rytterdistrikts Krigsjordbog fra 1718 „Raunsorte Mølle“ — begge Gange i Lundforlund Sogn.

Møllen laa paa Matr. Nr. 6, hvor endnu „Møllesøen“ paavises, medens selve Møllens Plads efter Udstykning findes paa Matr. Nr. 15 c. Møllevejen fra Stude findes som en stenlagt Dæmning et Par Alen over Engdraget (Stude Enghave) — ogsaa paa Lundforlundsiden — og hvor Møllen laa, er der et bundløst Hul med iskoldt Vand, „Møllehjulshullet“ (Oplysning fra nuværende Ejer).

Efter Sigende skal der ogsaa være fundet Rester af forkuldede Bjælker, maaske et Bevis for, at Møllen er blevet afbrændt af Svenskerne; den nævnes som „øde“ 1662.

Den Omstændighed, at Engen paa modsat Side af Aaen, i Stude Enghave af gamle Folk kaldtes „Sortlung“, falder i Traad med Møllens Navn, og efter Folkeoverleveringen manede en Præst i Lundforlund her sin Tjenestekarl ned i et sort bundløst Hul, „Natravnehullet“, fordi han i Kirken

havde optraadt som „Spøgelse“ for at forskrække Præsten. — Karlen kom op igen i Skikkelse af en Natravn.

Møllen omtales i 1626, da Axel Arenfeldt til Basnæs mageskifter Gods med Kapitlet i Roskilde og bl. a. giver „en Afgift i Raunstats Mølle i Flakkebjerg Herred“ (Kr. Sk.), og ved et senere Mageskifte 1628 mellem Antvorskov Gods og Arenfeldt tilbyder denne sin Anpart i „Rauesodts“ Mølle (Kr. Sk.).

I Aaret 1634 faar Lensmand Ventzel Rotkirk paa Antvorskov et kongeligt Oprejsningsbrev til at rejse Paatale mod Morten Møller i „Rafnsøe“ Mølle. Morten Møller er for nogen Tid siden draget ind i Antvorskov Birk og har her gravet, dæmmet og bygget med Grøftestolper og Pæle og opstøvet Vandet paa Marker og Enge til stor Skade for Kronens Bønder i Stude og Hemmesøe Byer (K. Br.). Morten Møller blev dog ved Møllen, for Aaret efter indledes et Mageskifte mellem Fru Pernille Banner og Kronen. Fruen ønsker Kronens Mølle, Tvingelstrup Mølle i Testrup Sogn mod at give „Raunsort“ Mølle med den Jord, Morten Møller har i Brug. Ved et Syn over begge Møller i 1636 nævnes Morten Møller ogsaa (Kr. Sk.). Claus Møller fæster i 1645 Kongens Anpart af „Rauffnsortz“ Mølle for 6 Daler (Antv. Regnsk.).

I Fr. IIIs Matrikel af 1664 nævnes Hans Jacobsen som Bruger af Møllen og den tilliggende Jord. Af Jord og Avl svarer han 1 Pd. 3 Tdr. Byg og af Møllen til Mølleskyld 16 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdk. Afgiften ydes til Gunderslevholm, Kommandanten paa Korsør Slot og Fru Sofie Rosenkrands, Vindingegaard. Matriklen af 1688 nævner „Lundforlund øde Mølle“, hvoraf Hans Jacobsen svarer til Kongen 2 Skpr.

3 Fdk og i Mølleskyld til Gunderslevholm 13 Tdr. 3 Fdk. og til Fyrendal 3 Tdr. 2 Skpr. For Aaret 1690 opgives førnævnte Mølleskyld; men Møllen betegnes som „øde“ og tilhørende Kongen, Fyrendal og Gunderslevholm. Landgilden opgives i Møllebogen til 10 Pund 2½ Skp. Mel.

Ved et Overdragelsesbrev af 16/1 1704 fik Fru Elisabeth Helena Vierecken, Grevinde af Antvorskov, bl. a. Ejendomsret til „Kronens Part af Ravnsort øde Mølle og dens Eng“ (Kr. Sk.), og ved en Synsforretning i 1704 — vel i Anledning af Overdragelsen — over øde Jorder under Antvorskov Slot skrives: „Raunbeks Møllejord og Eng. Møllejorden og Engen kunde vel sælges; men Møllen maa ikke opbygges, da Vandet kan gøre Skade paa Bøndernes Enge.“ Et senere Syn over øde og ubebyggede Jorder under Grevskabet Antvorskov nævner „Raunsorte øde Mølle“.

SERDRUP MØLLE

Møllen laa i Gerlev Sogn, og Drivkraften var Lindesaa. Oplysningerne om den er kun faa. Møllebogen nævner den som øde og har ingen Beskrivelse af den. I 1634 blev den af Roskilde Kapitel tilskødet „Hans Uldrig Gyllendløfve“. Matriklen af 1664 oplyser, at den ejes af Christoffer Urne og er øde og afbrudt. Mølleren, Niels Rasmussen, maa svare 16 Tdr. 4 Skpr. Efter Matriklen af 1688 er den i Kongens Eje.

I „Designation paa Møller, som ikke er takseret udi den nye Mølleskyld for noget Hartkorn — —“ (1689), nævnes den som tilhørende Kongen, den er „slet og aldeles øde“.

PINE MØLLE

(Vemmelev S.).

Pine Mølle har ligget nær Udløbet af Tude Aa. Det sagnomspundne, sorte og bundløse „Pinehul“, som endnu findes, er en Rest af den nu tørlagte Møllesø, og Sagnet melder, at Møllegaarden med Mølleren og hans Svirebrødre her blev manet ned af en Præst, som de paa en ugudelig Maade holdt for Nar (se Gunnar Knudsen: Vaarby Aa i Aarvog 1914). Der findes tydelige Spor af Mølledæmningen, og ved Gravning er der fundet Munkesten og Tegl, der nok stammer fra de til Møllen hørende Bygninger.

Saa tidligt som i Aaret 1376 hører vi om Pine Mølle, som af Dronning Margrete tildømmes Adelsmanden Niels Drage; men derefter gaar op imod to Hundrede Aar, inden vi igen træffer paa Navnet. Mølleren i Vester Valby Vandmølle klagede over, at Mølleren i Pine Mølle ved Opstemning af Vandet tog Vandkraften fra ham. Kong Christian III nedsatte 1552 en Kommission af Væbnere, som afsagde den Kendelse, at Mølleren i Pine Mølle hver 1. Maj inden Aften skulde optage alle Stigbordene med Undtagelse af de to, der stod for Kværnen; de optagne Stigbord maatte først igen sættes d. 8. September.

Den afsagte Kendelse gjorde Pine Mølle til en „Græsmølle“, en Mølle, der ikke maatte male om Sommeren for Høslættens Skyld; men allerede Aaret efter nedsattes en ny Kommission, suppleret med seks Møllere og Tømmermænd, og dennes Kendelse gik ud paa, at Pine Mølle ikke kunde skade Valby Mølle, fordi Vandet løber over Stigbordene for Kværnen ved Pine Mølle, naar det staar lige paa det Mærke, som Riddersmænd havde ladet udhugge paa en Sten mellem

begge Broerne ved Næsby (Gunnar Knudsen: Vaarby Aa, Aarvog 1914). I 1553 forbyder Kongen at fiske eller skære Rør i Pine Mølle Sø og Næsby Bredning.

I 1574 nævnes Skibsholm ved Pine Mølle, og i 1576 eftergiver Frederik II Møller Rasmus Lauritzen i Pine Mølle den Tønde Aal, han aarlig skal svare af Møllen (K. Br.), og samme Rasmus Møller faar i 1585 af Lensmand Peder Reedtz paa Antvorskov efter Kongens Ordre udleveret 2 Pund Mel som Hjælp til at købe Møllesten for. Af dette ses, at Mølleren i Pine Mølle ikke spandt Guld ved sin Haandtering.

Ifølge kongelig Ordre af 1585 skal Broen ved Pine Mølle istandsættes, da det er en *almindelig alfar Vej*, men Aaret efter omtales den søndre Bro ved Pine Mølle som meget brøstfædig, og i Aaret 1601 skal Lensmand Ebbe Munk uden Bekostning for Mølleren skaffe Tømmer i Skoven til Istandsættelse af Møllen (K. Br.).

Antvorskov Lensregnskaber giver enkelte Oplysninger om Pine Mølle. I 1612 bygges en ny Sluse, og i 1631 oplyses, at 20 tilhuggede Pæle er nedslaaet for Brystværnet og Dæmningen i Pine Mølle-dam til Ispæle, for at Isen ikke skal fordrive Dæmningen. I 1638 er der en Udgift til 80 store Spiger à 1½ Kvt. til en Bro ved Pine Mølle.

Trods de tilsyneladende meget ringe Kaar, en Møller i Pine Mølle kunde vente sig, var Indfæstningen høj. Saaledes maatte Jens Sørensen i 1640 betale 80 Daler i Indfæstning. Han efterfulgte Niels Møller, som døde samme Aar, og vel har været Rasmus Lauritzens Efterfølger. Efter 11 Aars Forløb kan Jens Sørensen ikke mere klare den, men gaar fra Møllen „af Armod“, og Oluf Møller vover nu at overtage

den mod en Indfæstning af 2 Tdr. Havre (L. R. 1652—53). Hans Dinesen, Forlev, fæster (1653—54) et Fiskeri i den Bæk fra Pine Mølle og til Stranden, „kaldes Suendt“ (Sortensvend, Sortensvælg).

Allerede efter et Par Aars Forløb maa Oluf Møller have Afslag i sin Afgift paa Grund af „Øde og Forarmethed“ (L. R. 1654—56). Han nævnes i det følgende Aar (Restancelisten 1657—58), og maa under Svenskekrigen have faaet sit endelige Knæk; thi i Matriklen af 1664 staar: Pinemølle. Oluf Møller. Gandske afbrudt och øde“. Møllen var sat til en Mølleskyld af 17 Pd. 6 Skpr. Mel (28 Tdr.).

Jochum Kosfeld fæster „den øde Pine Mølles Engholm“ for 2 Rdl. (A. R. 1680—81). Modelbogen 1682 har følgende Oplysning: „Pinne Mølle, øde, forhen Oluf Møller. Paa fornævnte Bys (Forlev) Mark en øde Plads, hvorpaa har staaet en Vandmølle, har ej været ved Magt i 30 Aar. Har haft 2de Kværne og Vandsted til bemeldte Mølle. Imidlertid ganske opgroet. Kongens Mølle“. Matriklen af 1688 oplyser, at Pine Møllen efter gl. Matr. havde af Ager og Eng 8 Tdr. 5 Skpr. Htk. (efter nye Matr. 4 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdk. 2 Alb.). Møllebogen (1690): „øde, tilhører Kongen“, 28 Tdr. — i gl. Hartkorn 27 Tdr. 2 Skpr. Landgilden 16½ Pd. 6 Skpr. Mel.

Medens Grevinde Viereck var Ejer af Antvorskov, nævnes Pine Mølle som øde ¹⁶/₁ 1704, og Forlev Mænd svarer Afgift af Jorden, og ligeledes i 1707 i en Fortegnelse over „øde og ubebygte Jorder under Grevskabet Antvorskov“.

Vester Flakkebjerg Herred:

HØJSTRUP MØLLE

Om denne Mølle, som laa i Eggeslevmagle Sogn og blev drevet af Vandet i Lungrenden, kan ikke oplyses meget. Baade den og Højstrup By er for længst udslettet. I Matriklen af 1664 staar under Højstrup: „Er øde og afbrudte begge Møller og intet er paa Stedet. Jochum Friderich Wind til Gierdrup. Espen Sørensen af en Vejrmølle 3 Pd Mel, her foruden af en Vandmølle 2½ Pd. Mel. I Matriklen af 1688 staar, at den er „øde“. Den skulde efter gl. Møllenskyld svare 4 Tdr. 1 Skp. til Ejeren, som var „Fru Canceler til Gerdrup“ (Vicekansler Holger Vinds Enke, Margrethe Gjedde).

I Indberetningen om Købstæderne og Amterne 1743—47 meddeles, at Højstrup By blev øde, fordi den kun havde to Marker og derfor ingen at lægge ud til Hvile for de andre. Byen skal kun have bestaaet af to Gaarde og en Vandmølle, hvis Dæmning endnu paa den Tid var kendelig.

SKØRPINGE MØLLE

(Skørpinge S.).

Skørpinge Mølle nævnes saa tidligt som i 1547, idet Lodsjerne omkring Møllen har klaget over, at Møllen gør stor Skade paa deres Enge. Lensmanden paa Korsør Slot, til hvem de rimeligvis har klaget, holder paa, at Møllen skal male baade Sommer og Vinter, naar der er Vand nok til det. Begge Parter har indanket Sagen for Kongen og begæret Udnævnelse af gode Mænd som Synsmænd, og der er blevet udnævnt 6 Mænd, som tillige med 12 Synsmænd skal afgøre, om Møllen skal have Lov til at „støve“ (opstemme) Vandet,

og bestemme, hvornaar Stigbordet skal optages, for at ingen skal lide Skade derved (K. Br.).

Om Synsmændenes Kendelse kan intet nærmere oplyses, men at Forholdet for Bøndernes Vedkommende ikke har bedret sig, ses deraf, at Frantz Rantzou i Aaret 1587 faar kongeligt Paabud om at tilholde Mølleren at sænke Kridtstokken for det golde Stigbord i Overenstemmelse med den Synsforretning, som er gjort af gode Mænd. Mølleren skal optage den Fordæmning, som er gjort mellem det golde Stigbord og Vandløbet, saafremt han ikke vil staa til Rette for den Skade, Bønderne kunde have deraf. De nævnte Bønder er Kronens Bønder i Skørpinge, Sørbylille, Sørbymagle, Volterup og Bierup, som har lidt stor Skade ved Møllestøvnningen, og det ses heraf, at Vandmøllens Drivkraft har været Lindesaa.

Mølleren maa være blevet „slaaet ud“ ved dette Paabud; thi i 1603 skrives i et kongeligt Brev til Corfits Ulfeld, at da Skørpinge Vandmølle har staaet øde et helt Aar, og ingen vil fæste den, hvis ikke den forhøjede Landgilde bliver nedsat, skal han enten selv nedsætte Landgilden med et Pund eller to eller ogsaa opkræve Oldinge til at sætte Møllen for en rimelig Landgilde (K. Br.).

Det maa være lykkedes at finde en Møller, som har turdet gaa ind paa Betingelserne; thi i 1600 har vi Spillet gaaende igen. Mølleren har støvet Vandet saa højt, at de tidligere nævnte Bønder ved Højvande lider stor Skade paa deres Marker og Enge, og denne Gang faar de Kongens Medhold, saa det batter. Lensmand Ebbe Munk paa Antvorskov faar nemlig Befaling til ved første Lejlighed at lade Møllen nedbryde og lade den fra Arilds Tid til Møllen liggende Jord ud-

dele til de nærmest boende af Kronens Bønder, som den ligger belejligt for, samt fastsætte Landgilden. Mølleskylden (8 Tdr. 2 Skpr.) skal for Fremtiden svares af de omkringboende Bønder, da de selv har begæret det, og Kongen skal have sin Herlighed af Møllen og Jorden. Ebbe Munk skal til Fordel for Kongen lade Møllens Bygninger og Redskaber bortsælge og sørge for, at de Bønder, for hvem Møllen har været til Skade, betaler Mølleren den Indfæstning, han har givet Kronen for Møllen (K. Br.).

Hermed synes Skørpinge Vandmølles Saga at være ude, og det virker derfor lidt mærkeligt at læse i „Diverse Antvorskov og Vordingborg vedk. 1738—1772“ (R.A.) denne Passus: „Paa Skørpinge Mark har staaet en Vandmølle, som tvende Aar før Landmaalingen, *altsaa 1680*, er bleven øde — — —“. Det er 72 Aar efter den ovenfor omtalte Nedlæggelse af Møllen; men maaske er det Halkevad nedre Mølle, der menes.

I Matriklen af 1664, staar at Skørpinge Mølle ligger til Korsør Slot, og at Anders Møller i Halkevad svarer 3 Tdr. 2 Skpr. af Jord og Ejendom, medens Bierup, Vollerup, Sørbymagle, Sørbylille og Skørpinge Bymænd giver Landgilde 8 Tdr. 2 Skpr. af Møllen, som er øde. I Modelbogen til Matriklen af 1688 staar, at Møllen er „øde og afbrudt“, og det samme siges i „Møllebogen“ med en Tilføjelse, at den tilhører Kongen og stadig har den samme Mølleskyld.

I et Overdragelsesdokument til Grevinde Viereck, Antvorskov, og i en Synsforretning af 1707, nævnes Skørpinge øde Mølle og som Indehaver Daniel Hansen.

Paa „Mosegaarden“s Mark i Skørpinge ved Lindesaa ses endnu Rester af Dæmningen, der har omgivet Møllesøen i

Lavningen, og en tidligere Ejer, Hans Madsen, har fortalt, at efter hans Faders og andre gamle Folks Sigende har Vandmøllen ligget her, hvad opgravet Stenbro og Mursten synes at bekræfte (efter Meddelelse af fhv. Lærer Nielsen, Skørpinge).

HALKEVAD

Halkevad Vandmølle i Skørpinge Sogn drives af Vandet i Lindesaa, som Øst for Erdrup forener sig med Bjerge Aa, hvorefter den samlede Vandmængde føres videre af Vaarby Aa, der igen udmunder i Tude Aa ved „Trelleborg“ i Heininge Sogn.

Møllen nævnes saa tidligt som 1252, hvor Kong Abel tilskøder Antvorskov Kloster noget Gods i Skørpinge og „Hackeuad“ Mølle. Peder Reedtz paa Antvorskov faar $\frac{5}{5}$ 1583 Befaling til straks at lade istandsætte „Halckeuadofre“ Mølledam, der er brudt igennem, saa Mølleren ikke kan male. Han skal lade „Oldinge“ sætte Møllen for en rimelig Skyld og eftergive Mølleren Halvdelen af de $13\frac{1}{2}$ Pd. Rug og Mel, han refterer med (K. Br.).

Den satte Skyld har maaske ikke været „rimelig“ nok; thi i 1625 androg Peder Møller i Halkevad Mølle om at maatte faa Afslag i sin Landgilde eller Tilladelse til at opgive Møllen. Mølleren i „Nedre Halkevads Mølle“ har begæret at maatte faa Halkevad Mølle („øvre“) til den Mølle, han har, hvorfor Kongen d. $29/4$ gav Lensmand Ernst Normand Paabud om at lade ham faa Møllen, saafremt han kan skaffe Borgen for Betaling af Landgilde og anden Retighed i rette Tid. (K. Br.).

I Antvorskov Lensregnskab 1639—40 oplyses, at „Oluf Kieldemand, Møller i Halkevad, afsonet for nogen Kornsæd, afført uden Forlov, 18 Rdl.“. I Regnskabet 1648—49 nævnes en Oluf Møller, antagelig den samme som fornævnte og som den Oluf Møller i Halkevad, der 1652—53 fæster Skørpinge Mølleholm, som Jep Møller før havde, for 4 Rdl.; men i samme Regnskab oplyses, at Andreas Ibsen fæster Halkevad Mølle med dens Tilliggende, et Pd. Skyld — 80 Daler.

De to Møller, øvre og nedre Vandmølle, maa nu igen være kommet paa hver sin Haand; thi i Restancelisten i Regnskabet for 1657—58 opføres Anders Ibsen i øvre Mølle og Olle Kieldemand i nedre Mølle.

Den Kommission, der efter Svenskekrigen, skulde besigtige de skete Skader, skriver: „Halkevad offuer Mølle: Anders Ibsen har denne Mølle, er skellig ved Magt, behøver nogle Planker af nyt Tømmer til Møllebro, kunde ikke male dermed for Vandfejl, ikke for 4 el. 5 Dage før Jul, kan for Aar 60 kun give 1 Pd. Mel, ad Aare med Guds Hjælp fuld Landgilde.

Halkevads Neder Mølle: Hans Pedersen har denne Mølle, som er slet øde; thi Svenskerne tog baade Langjern, Tap og Gjorde bort af Akselen, slog og Vandhjul sønder eller og Bor (Stigbord). Huset staar endnu over Ende, men hænger paa Støtter“.

Hans Pedersen er altsaa blevet behandlet meget daarligere af Fjenden end Anders Ibsen, hvad Grunden saa kan være, og hans Ulykker var ikke endt hermed; thi i et Tingsvidne fra 1661 staar „Hans Møller i Halkevad saar 3 Skpr. Rug, faar 1 Skp. igen“. (A. R.).

I Matriklen af 1664 staar: „Halkevads Offuer Mølle: Anders Ibsen, er kortet for Møllen at holde vedlige 2 Pd. 6 Skpr. 6 Pd. 2 Skpr. Mel — 9 Tdr. 2 Skpr. Halkevads Neder Mølle, Oelle Kieldemand, er kortet for Møllen at holde vedlige 1½ Pd. 4 Pd. Mel — 5 Tdr. 5 Skpr.“.

Christian 5.s Matrikel af 1688 oplyser: „Halkevad oure Mølle, en Vandmølle, ejes af Dittmer Bøfke i København.

Halkevad under Mølle, en Stampemølle, ejes af Bertel Møller. Begge Møller staar for 15 Tdr. 1 Skp. tilsammen (gl. Matr.). Endnu findes tvende Vejrmøller, den ene bruges af Bertel Møller, skylder deraf til Kongen 1 Pd. Byg, 7 Skpr. Havre med mere — smaa Redsel. Den anden bruges af Anders Ibsen, Haldagerlille“.

I Modelbogen staar, at den øvre Mølle, som har to Kværne, ejes af Ditmar Bøfke, København. Om den nedre staar, at den er en Stampemølle, der tilhører Bertel Møllers egen Gaards Brug. Den har kun ringe Vandflod og kan derfor ikke male om Sommeren. To Vejrmøller tilhører Bertel Møller.

Møllebogen giver følgende Oplysning: „Halkevad øvre Mølle har en Nederfalds Melkværn og en liden Overfalds Grynkværn. Vandet kommer fra Skørpinge øde Møllested. Naar Tørke er om Sommeren og stor Frost om Vinteren gaar mange Uger forbi, der ej kan males, men naar hurtig Tølob og stor Regn paakommer og udi vaade Aaringer, kan den ene Kværn male om Sommeren. Dæmningen maa Mølleren med Bekostning holde vedlige, som er besværlig. Mølleren har sit meste Ophold af Avl og Ødegaardsjorder, han lejer og bruger. Vedligeholdelse 8 Rdl.“.

Om den nedre Vandmølle giver Møllebogen den Oplysning, „at den er øde, og i Designation over Møller, som ikke

er takseret udi den nye Mølleskyld“ (1689) staar om Møllen, at den tilhører Kammerraad Bøfke i København og „skal være øde“.

Mølleskylden for den øvre Mølle var i 1680 sat til 9 Tdr. 2 Skpr. og for den nedre til 5 Tdr. 5 Skpr. I 1690 var Afgiften for den øvre Mølle nedsat til 6 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Album, mens den for nedre Mølle var uforandret.

Begge Møller var i 1675 gaaet ud af Kronens Eje, idet en Johan Banniermann i dette Aar fik Skøde paa en Del Strøgods, bl. a. „Halkevads Øvre Mølle og Nedre Mølle, som have Afslag for at holde Møllen vedlige“. (K. Sk.).

I Aaret 1720 flytter en forhenværende Møller i Korsør, Johs. Christophersen, til Halkevad Mølle, men er i 1724 i Vedby (Sæbygaards Amt). Flakkebjerg Herreds Tingbog nævner i 1729 Møller Laurs Mortensen i Halkevad.

En Indberetning om Vandmøller i Antvorskov og Korsør Amter i Henhold til et Cirkulære af 1761 nævnes kun „Halkevad Vandmølle“, saa der maa dengang kun have været een. Da Mølleskylden for den er den samme, som tidligere nævnt for øvre Mølle, maa det være denne, der tales om — nedre Mølle findes ikke mere. Møllen er Ejendom og „har ligeledes Vand; men formedelst han en vis Tid om Sommeren ikke kan male, har han bygget en Vejrmølle ved Siden“.

I Indberetningen om Købstæderne og Amterne 1743—47 skriver Amtmand Berregaard, at der i Skørpinge Sogn før har været tre Vandmøller, hvoraf den ene endnu findes, medens de to andre er øde. Den ene har staaet neden for et Bjerg, kaldet Bagnet, fordi der paa det i Krigstiden sattes Bagn (Bavn). Gamle Folk beretter at have hørt, at det har været

en meget god Mølle, som er blevet afbrudt, fordi Mølle-
vandet blev holdt, saa at det gik ind paa Vollerupgaard og
over Bøndernes Enge. Det er kun ganske faa Aar siden, at
Skørpinge Mænd har opgravet Træstumper, hvor Møllen
har staaet.

Det maa være den fornævnte Skørpinge Mølle, der her
tales om, men der meddeles videre, at der i Kramsvadmarken
Vest for Halkevad Mølle ogsaa har været en Vandmølle,
„Lille Mølle“ kaldet, som gamle Folk, der endnu lever, kan
mindes, at de selv har kørt til for at lade male; men da Møl-
leren døde, blev Avlingen købt af Bertel Møller i Halkevad,
og Halkevad Mølle holdt Vandet for Lille Mølle, saa den
blev øde og Mølleren sultet ud, „som Bønderne taler“.

Møllen nedbrændte i 1920, men blev opført igen med
indlagt Turbine og Motor af Møller Kulby. Nuværende Ejer
er V. Kjellund.

SNOGE MØLLE

Snoge Mølle laa paa Skovsgaards Mark i Kirkerup Sogn
ved Snogebæk, der kommer fra Sønder Oredrev og løber
gennem „Kathrineholms Piber“.

Den omtales allerede i Aaret 1458, hvor Torben Bille til
Axel Lagesen skøder det halve af Snoge Mølle, og i 1495
nævnes Mykil Andersen i „Snoghemølle“ (Rep.). Møllen
findes paa Videnskabernes Selskabs Kort fra 1772. I Aaret
1581 mageskifter Christoffer Lykke til Buderupholm Snoge
Mølle bort til Kongen. Jørgen Møller nævnes i 1641, hvor
han overtager Møllen efter afdøde Anders Rasmussen og i
Indfæstning giver 20 Dlr. Han faar i 1654—56 Afslag i sin
Afgift paa Grund af „Forarmethed“ og staar i Restance med

sin Afgift 1657—58 (A. L. R.). Han er dog ved Møllen endnu i 1660, hvor Besigtigelseskommissionen skriver om Snoge Mølle, at den er „skellig ved Magt“; men særlig god kan hans Tilstand vel ikke have været; thi i et Tingsvidne fra 1661 staar, at Snoge Mølle har saaet 1 Td. og høstet 1 Td.

I 1664 blev Møllen udlagt til Mathias Haas, og det oplyses, at Møllen tillige svarer af et Vænge. Matriklen af 1664 oplyser, at Jørgen Møller stadig har Snoge Mølle, hvoraf han svarer 2 Pund 9 Skpr. Mel og af „Gimblinge Ore“ 3 Skpr. Havre. Afgiften ansættes nu til 4 Tdr. 2 Skpr. Snogemøllevangen sættes i 1666 til 2 Svins Olden.

I Modelbogen 1682 nævnes Møllen som Græsmølle, og i Matriklen af 1688 anføres „Skovgaard“ som Ejer af Møllen, og Mølleren hedder nu Jørgen Ibsen. Han skal af Maleværket svare 4 Tdr. 2 Skpr.; Jord og Eng sættes til 1 Td. 4 Skpr. 1 Fdk. 2 Alb. Htk. og Skoven til 1 Fdk. 1 Alb. Htk.

I Møllebogen“ staar: Snoge Mølle har en liden og meget ringe Nederfaldskværn. Vandet kommer af nogle Moser, som altid mest er tørre. Kan undertiden have Vand til 3 à 4 Skpr.s Kornmaling, og er undertiden hele Aar omkring ej kan males noget uden lidet i Foraaret, maa derfor til sin egen Fornødenhed paa andre Steder lade male. Mølleren ernærer sig af Avling og et Vænge. — Den aarlige Vedligeholdelsesudgift sættes til 3 Rdl. og Landgilden til 2 Pd. 9 Skpr. Mel.

Da Møllen den 16/1 1704 overdroges til Grevinde Viereck paa Antvorskov, ansættes Mølleskylden til 1 Td. 7 Skpr. og Hartkornet for Ager og Eng som ovenfor nævnt, Skoven ligeledes.

Laurs Nielsen nævnes som Møller i Snoge Mølle 1707. Ejeren af Bavelse, von Bülow, udsteder 1708 Skøde til Kongen paa nogen Gods, bl. a. „Snoge Mølle. Htk. Mølle-skyld 5 Tdr. 5 Skpr. — tilliggende Jord 3 Skpr. 3 Fdk. 1 Alb.“. Denne Hartkornsopgivelse er i Strid med tidligere og senere meddelte Oplysninger.

I Aaret 1710 maa Møller Anders Jørgensen give 4 Rdl. i „Krigsstyr“ (Krigsskat). Da der i 1717 holdes en Besigtigelsesforretning over Antvorskov Slots Gods oplyses det, at han er Ejer af en Bryggerkedel, og at Tilstanden er „vel og god“. Amtmand Løwenørn opgiver 1761 den i 1690 fastsatte Mølle-skyld paa 1 Td. 7 Skpr. og skriver om Møllen: „Ligeledes en Græsmølle, som alene kan male om Vinteren“. Møllen nævnes 1767 i „Danske Atlas“, og i 1785 opgives, at Snoge Mølle har 1 Td. 4 Skpr. 1 Fdk. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn og en Mølle-skyld af 1 Td. 7 Skpr.

Sidste Gang, Møllen er fundet nævnt, er i 1840, hvor Sognepræst P. Duus, Vemmelev, i sin Bog „Sorø Amt“ skriver under Omtalen af Kirkerup Sogn „en Vandmølle med Stampeværk“.

HAARSLEV MØLLE

(Haarslev S.).

Møllen, som hørte til Fuirendal Gaard, laa Vest for Haarslev Kirke og blev drevet af Vandet i Saltø Aa. Den havde ifl. Møllebogen „en Nederfaldskværn, Vandet kommer af en liden Aa, som er ofte tør baade Vinter og Sommer, er en Græsmølle. Dæmningen meget besværlig at vedligeholde. 5 Rdl.“.

Matriklerne af 1664 og 1688 nævner ikke Møllen; men den opføres i Specifikation over Møllenskyld med 4 Tdr. 4 Skpr. i 1680 og 1 Td. 4 Skpr. 1 Alb. i 1690 og nævnes endnu i 1761 i Indberetningen om Amternes Vandmøller, hvor der staar om den „har kun liden Vand og snart intet om Sommeren, hvorfor Gæsterne maa søge andre Møller“.

ØRSLEV MØLLE

Denne Vandmølle laa i Ørslev Sogn, V. Flakkebjerg Herred, men er nedlagt for saa længe siden, at det ikke er lykkedes at stadfæste den nærmere. Drivkraften har maaske været Fladmose Aa.

I Aaret 1595 fik Lensmand Christian Friis, Antvorskov, kongeligt Brev om, at Christen Tommissen i Ørslev Mølle det Aar har lidt stor Skade paa Møllen paa Grund af stærkt Vandløb, hvorfor han ikke kan betale sin Landgilde. Han fritages for Halvparten for det Aar (K. Br.).

Lensmand Ebbe Munk bemyndiges i 1606 til at eftergive Mølleren 4 Pd. Mel af den resterende Afgift paa 19 Pd. Han er nylig blevet indsat i Møllen, som da stod øde, hvorfor han har maattet købt fire Møllesten og gøre andre Bekostninger paa Møllen. Derved er han kommet i Armod og Restance med Afgiften (K. Br.).

Situationen er ikke blevet bedre i 1625, da Lensmand Ernst Normand faar Brev om, at da Ørslev Mølle maa holdes vedlige med Bekostning og ikke kan udrede sin Landgilde, skal han undersøge, om ikke noget af Landgilden kan lægges paa en Vejmølle og noget paa den Mølle, som ligger neden for Vandet. Hvad Mølleren giver af den Gaard, som han selv bruger, og hvad der bliver til Rest af hans Land-

gilde skal anslaas i Hartkorn, og det skal undersøges, om de tre Byer, hvis Enge har Gavn af Møllens Ødelæggelse, kan give en Afgift, saa Kronen kan være tjent dermed.

De forskellige Bønders Herskaber vilde ikke tillade, at Bønderne betalte dette Paalæg paa deres Afgift for at faa Møllen nedlagt, hvorfor Ernst Normand fik Paabud om, at han paa Tinge skulde lade opkræve otte uvildige Mænd, der skulde undersøge, hvad Landgilde Mølleren i Ørslev kunde give om Aaret og endda klare sig (K. Br.).

Da der ikke senere høres noget om Møllen, er der mest Sandsynlighed for, at den er blevet nedlagt — uvist paa hvilke Betingelser.

Øster Flakkebjerg Herred:

HAMMERS MØLLE

Af Hammers Mølle i Vinstrup Sogn findes nu ingen synlige Spor; den blev nedlagt i Aaret 1795.

„Møllebogen“ beskriver den som en Græsmølle med en Nederfaldskværn. Vandet kommer af Skovmosen og Bække. Møllen maa ikke og kan ikke male, naar Frost og Tørke indfalder. Dæmning er nogetledes at vedligeholde — den aarlige Udgift sættes til 4 Rdl.

Møllen nævnes i 1488, og i 1573 kommer den ved Kroens Mageskifte med Bjørn Andersen i Kongens Eje, og Lensregnskaberne oplyser, at Jens Rasmussen i 1652 fæster Møllen for 10 Daler efter den afdøde Jesper Møller, som i alle Tilfælde har den i Aaret 1657—58. Den blev af Svenskerne „slet afbrændt“ og blev 1664 udlagt til Hans von Ahlefeld. Hugo Lützwow faar den 1668.

Mølleskylden er i 1664 den samme som for Tadse Mølle — den bruges da af Hans Clausen — ligeledes i 1668, hvor Matriklen oplyser, at der nu ogsaa findes en Hestemølle; i 1690 er Mølleskylden nedsat til 3 Tdr. 4 Skpr., og denne Afgift ydes ogsaa 1761, hvor der om Møllen skrives „har kun ringe Vand“.

Møller Truels Valdemarsen nævnes 1710, hvor han maa betale 1 Rdl. i Krigsstyr, og i 1717, hvor han kaldes Volmersen.

I 1795 fik Arvefæster af Kastrupgaard, Ludvig Jochim Grandjean, af C. A. von Plessen (Gunderslev og Kastrup) Skøde paa Møllen med en Afgift af 6 Rdl af hver Tønde Ager- og Engs-Hartkorn og 3 Rdl. af hver Td. Skovskyld, „men da Møllen allerede er nedlagt til Fordel for Fuglebjerg Godsens Bønder i Hensigt til Vandets Afledning fra deres Enge, saa svarer Arvefæsteren ikke nogen Afgift til mig eller efterkommende Kastrup, og det nye Godsens Ejere af Mølleskyld Hartkornet“ (af en Jordebog 1790—91). Dette oplyses i C. Krarups „Meddelelser fra Tj. og H. Sogne“ (se under Tadse).

TADSE MØLLE

Møllens Navn er gennem Tiderne blevet stavet paa de mest forskellige Maader, f. eks. Thasse (1573), Taase (1645), Taadtsøe (1682), Taasche (1690), Taadse (1767) o. fl. Navnet betyder „Tagsø“: Søen med Tagrør.

Den nævnes muligvis $\frac{22}{10}$ 1472 som „Thoremølle“ og $\frac{10}{4}$ 1488. Den havde ifl. „Møllebogen“ „en liden ringe Overfaldskværn. Vandet kommer fra nogle Skovmoser, som

mest er tørre uden i stor Regn og Vandløb. Dæmningen holder Tjustrup Sognemænd efter Dom af 1. Oktober 1633 vedlige. Møllerens største Næring er af Avling og et Vænge“. Den aarlige Vedligeholdelsesudgift: 4 Rdl.

Afgiften var efter Matriklen af 1664 sat til 2 Pd. 2 Skpr. Mel og et Par Hjul — eller 4 Tdr. Brugeren var dengang Laurids Møller. Den samme Afgift (4 Tdr.) betales ogsaa efter Matriklen af 1688 af Møller Christopher Mortensen; men i 1690 er den nedsat til 3 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb. Den maatte male altid.

I 1573 mageskiftede Kongen med Bjørn Andersen Stenalt, og fik for noget Gods i Jylland bl. a. Tadse Mølle. (K. Br.). Nu blev Møllen Kongeejendom og lagdes ind under Antvorskov, i hvis Regnskaber der kan findes enkelte Oplysninger om den. Fra 1645 oplyses det, at Mølleren Rasmus Hansen har taget 2 Deller (Brædder, Planker) fra Vagt-huset ved Bøgebjerg og maa bøde 3 Daler. Den efterfølgende Møller Hans Hansen, maa i Indfæstning give 15 Daler af „Taasse Mølle“, og Rasmus Hansen faar Lov til at flytte til Fuglebjerg mod en Betaling af 3 Ort. Indfæstningen for Møllen bliver nedsat til 10 Daler, som Oluf Olsen maa betale i 1649, da han fæster Møllen efter Hans Møller, og Laurs Nielsen i 1651 (A. L. R.).

Kommissionserklæringen fra 1660 over den af Svenskerne forvoldte Skade siger: „Tadse Mølle var skellig ved Magt; men der var intet at male for den. Mølleren havde ikke turdet blive ved Møllen under Krigen, men havde dog hver anden Dag set til den, saa den ikke blev ødelagt. Han skulde give 2 Pd. Mel i Landgilde; men da der intet var at male, havde han det forgangne Aar kun givet 1 Td. Mel“.

I 1664, hvor Møllen blev drevet af Laurids Møller, blev den udlagt til Generalløjtnant Hans von Ahlefeldt, og i 1668 faar Amtmand Hugo Lützwow den; men den maa i 1710 vel være under Antvorskov igen, for Regnskaberne oplyser, at Møller Hans Andersen i Krigsstyr betaler 1 Rdl. Gunderslevholm opføres som Ejer af Møllen i 1764, og der skrives om den „har kun ringe Vand“. Nu ejes Møllestedet af Gyldenholms Gods.

Pastor C. Krarup oplyser i „Meddelelser om Tjustrup og Haldagerlille Sogne“, at Møller Peder Siversen døde 1743, Jørgen Andersen 1781, Jørgen Rasmussen 1822, Jens Michall Møller 1842 og Elias Clausen 1895.

Der er nu ingen Vandmølle; men den tørlagte Mølledam viser endnu tydeligt hen til fordums Tider.

STRIDS MØLLE

(Førslev Sogn).

Møllen beskrives i Møllebogen saaledes: „To Nederfaldskværne. Vandet kommer fra en Aa (Harrested). Bagfloden ofte fast lige saa høj som Forfloden, som forhindrer Malingen, er en Græsmølle og skal optage Stigbordene 1. Maj. Naar stor Vinter er, har den Mangel for Vand. Dæmningen er tværs over Aaen med et Lag Sten, Gærde og Tang. Kunde det forhøjes, at Vandet kunde holdes, var det gavnligt, som ikke kan ske uden stor Bekostning. Mølløværkets og Dæmnin-gens Vedligeholdelse aarlig 14 Rdl.“.

ARLØSE MØLLE

Møllen laa i Førslev Sogn, og Møllebogen oplyser, at den „har en liden og ringe Underfaldskværn. Vandet kommer

fra en Bæk og Agerrende, som udtørres, er en Græsmølle, som ikke maa eller kan male uden som nævnte Møllers Beskaffenhed. Dæmningen ellers temmelig let at vedligeholde — Udgift 3 Rdl.“.

Efter Matriklen af 1664 svarer Oluf Møller af Vandmøllen og en Vejrmølle $7\frac{1}{2}$ Tdr.; i 1680 er Afgiften 3 Tdr. 3 Skpr., og i 1690 er den 1 Td. 4 Skpr. 1 Alb.

I Indberetningen fra 1761 nævnes Møllen ikke.

RØDE MØLLE

(Førslev Sogn).

Denne Mølle faar i Møllebogen følgende Omtale: „Har været øde i nogle Aar, men er nu under Reparation og opsættes 2de Overfaldskværne. Vandet kommer fra Mosen og Rendebæk, er en Græsmølle, som ikke maa eller kan male uden i Sne, Vinter og Vaar. Dæmningen vil falde besværlig at vedligeholde. Aarlig Bekostning 3 Rdl.“.

Møllen hørte til Førslevgaard og blev i 1664 drevet af Søren Møller mod en aarlig Afgift af $7\frac{1}{2}$ Tdr.; den nævnes ikke i Matriklen af 1688; men i Specifikationen over Amternes Mølleskyld staar den opført med en Mølleskyld paa 7 Tdr. 3 Skpr. i 1680 og 5 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb. i 1690.

Navnet paa Møllen hentyder maaske slet ikke til dens Farve, men til, at den kan have været bygget paa en Rydning (rydde, rødde, røde).

STRIDS MØLLE

(Gunderslev S.).

„Strids“ synes at have været et ret almindeligt Navn til Vandmøller og kan maaske have Forbindelse med „Strøm“,

den stride Strøm. Dog kendes ogsaa Vindmøller med dette Navn; der har f. Eks. ligget en nær Gudumgaard.

L. Both skriver i „Danmark“ (871): „Øst for Gunderslev-lille laa i forrige Aarhundrede to smaa Vandmøller, een paa hver Side af Aaen. De kaldtes Stridsmøller, og der findes endnu et Par Huse, hvor de har ligget“. Det er Møllen i Gunderslev Sogn, der her skal omtales; den anden, der nu er nedlagt, laa i Bavelse Sogn, Præstø Amt.

I Aaret 1410 pantsatte Ridder Evert Moltke, Vexø, Strids Mølle for 1000 lødig Mark til Anders Jepsen Lunge, Gunderslev, og Bo Moltke af Hegnet skøder i 1416 al sin Rettighed i Strids Mølle til sin Svoger, Ridder Anders Lunge i Egede. Samme Aar skøder Knud Andersøn til Svanholm sin Hustru Cecilie Evertsdaters Del i Strids Mølle til Anders Lunge i Egede. Frederik Wardenberg og hans Hustru Eline Evertsdatter skøder 1450 til Ove Lunge, Basnæs, Hustruens Del i Strids Mølle. I Aaret 1458 tilskifter Tyge Lunge, Basnæs, og Torben Bilde, Søholm, Axel Lagesen, Gunderslev, en Del Gods, bl. a. Halvdelen af „Stredtmøller“, som giver $9\frac{1}{2}$ Pund Mel og $\frac{1}{3}$ af Aalene, som $13\frac{1}{2}$ Snes Aal. Aksel Lagesen faar ogsaa Halvdelen af Snoge Mølle.

Ingen af Matriklerne omtaler Strids Mølle, men i 1680 angives dens Mølleskyld til at være 29 Tdr. 23 Skpr.; den nedsættes til 12 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb. i 1690.

EBBE MØLLE

(Fodby S.).

I Aaret 1646 faar Grev Valdemar Christian af Kongen Saltø Slot i Sjælland med bl. a. Ebbe (Eve) Mølle i Fodby Sogn — i Ebbe Mølles Skovvænge Skov til 20 Svins Olden (Kr. Sk.).

Matriklen af 1664 nævner ikke Møllen, men den nævnes i den fra 1688, hvor det oplyses, at der til Møllen ligger nogen Jord, som Laurs Pedersen har i Brug og deraf svarer 6 Skpr. 2 Alb. (ny Matr.).

I Møllebogen staar: „Ebbegaards Mølle har ikke været brugt i 22 Aar, eftersom Mølle-dammen er ganske tilgroet, og findes ingen andre Herligheder til samme Mølle“. Senere staar, at Møllen er øde. Drivkraften har maaske været en Vandrende ved Navn Evegrøft.

Af andre Vandmøller i Amtet, som kun lige nævnes, skal anføres følgende:

„*Store Gaard* (Storgaarden i Terslev Sogn) har været en „Svat“ Kværn, som i over 30 Aar har været øde“ (Møllebogen).

Harrested (Sludstrup Sogn), drevet af Harrested Aa, omtales 1689 som øde. I 1664 blev den drevet af Jørgen Møller, som af en Jord paa Harrested Mark, kaldet „Bloedhøj“, maatte svare 2½ Skpr. Byg; hvert tredie Aar var der Afkortning.

Jellinge (Ting-Jellinge S.) ligeledes.

Harrested (Hyllinge S.) 3½ Pd. Mel — under Harrestedgaard (1689).

Menstrup (Marvede S.) tilhørte Kongen — øde (1689).

Salto Mølle, anlagt af Brigader Numsen omkr. 1703 — Græsmølle — 6 Tdr. i Afgift — nedlagt 1860.

Vinstrup Mølle (Tystrup S.) nævnes 24/6 1479.

Reymotorp (Rejnstrup) Mølle, Gunderslev S.) nævnes 1377 (Æ.D.A.).

Horsetofte M. (Sneslev S., Ringsted H.) nævnes i Roskildebispens Jordebog 1370 som „en god Mølle“ (S.R.D.VII).

Basnæs, „Gamle Møllesløø“, nævnes 1491 (Repert.).

„*Skoffmøllen* (i Tjæreby S.) som er norden for Grav, Dige og Gærde“ (nævnes i samme Dokument som ovennævnte Sø).

Maglemøllen (Herluftsholm S.) omtales flere Gange i Middelalderen.

Sønderup M. (Slagelse H.) nævnes 1496 (Æ.D.A.IV).

Lynge By og Sogn (Alsted H.). En af Vangene kaldes i Markbogen 1687 „Mølle Wangen“.

„*Westræ Mølle*“ nævnes ca. 1370 som liggende mellem Ottestrup og Rollerup.

Flere andre Vandmøller er nok i Tidens Løb forsvundet, uden at deres Navne nu kendes.

Klagerne fra Møllerne over for høj Landgilde i Forbindelse med Mølle vandets tit ringe Mængde samt Forbudet for flere Møller mod at male hele Aaret, selv om Vandet tillod det, var talrige. Andre Forhold forringede ogsaa Møllernes Kaar. I en Indberetning over Møllerne i Ringsted Amt 1689 skrives: „Møllerne i Herredet ligger hverandre nær. Desuden maa Landboerne nu om Stunder sælge det bedste Korn til Udgifter, og de maler det ringeste saasom Hejre, Klinte, Blandkorn, Vikker og deslige, Saadant Korn tager lang Tid at male og ringe Told“. (Aarvog 1936 S. 64). Amtmand Hugo Lützow, Antvorskov, fortæller 1689, at der har været afholdt nogle Møder i Ringsted for at taksere og sætte Vandmøllerne i Hartkorn under Hensyn til Møllernes Boni-

tet og Beskaffenhed, baade med Hensyn til Maleværket, Vandet og Dæmningerne, og hvad hver Mølle Nat og Dag kan male med fuld, middelmaadig og ringe Vand, hvor lang Tid om Aaret de maa male, og hvor meget Toldmel de derved kan fortjene.

Det ses i 1690, at Afgiften er blevet nedsat for de fleste, men dette synes ikke at have været nok for Møllerne; thi i 1761 udsendes et Cirkulære fra Rentekammeret, et Forslag til Ordning af Møllernes Forhold.

Det foreslaas, at Møllegæster til Græsmøllerne i den Tid, hvor disse ikke maatte male, skulde henlægges til den nærmeste Vand- eller Vejrmølle, dog med det Forbehold, at hvis denne ikke kunde bestride Malingen uden utilbørligt Ophold, maatte de til Møllen henlagte Møllegæster have Lov til at søge til andre Møller. Det anmodes Amtmændene om at undersøge, hvorledes det kan ordnes, „uden enten at fornærme den ene Møller mod den anden eller Undersaatterne ubilligt at besvære“. Det skal undersøges, om ikke den Møller, som saaledes faar sine visse Møllegæster, ikke til Gengæld kunde forhøjes i Hartkorn eller andre Udgifter til den kongelige Kasse.

Der udbedes en Specifikation over de i Amtet værende Møller og Møllesteder med Angivelse af tidligere og nuværende Mølletakster, saa det kan ses, om de er blevet forbedret eller forringet.

F. Danneskjold Samsøe udtaler i sit Svar, at det fremsatte Forslag vil afføde mere Skade og Fortrædelighed end Nytte. Det, der mest ansporer en Møller til at behandle Bønderne skikkeligt og forrette Malingen upaaklageligt, er netop, at Møllegæster kan søge den Mølle, de ønsker, mens

stadige Klager over Ophold og Forurettelser vil indløbe paa den anden Maade. Det bliver heller ikke let at finde en Proportion, da de fleste Vandmøller er forringede og nu er matriculerede for højt, fordi Vandløbene er tilgroet, og fordi mange Vejr- og Hestemøller nu er oprettet. Vejrmøllerne kan ikke sættes i Skat, da de Vejrmøller, som giver Ejeren 60—70 Rdl. aarlig i Afgift, ikke kan opbygges for 1000 Rdl., og den aarlige Vedligeholdelse maa sættes til 10—20 Rdl. Fra det 14. Aarh. paavises i Europa Møller, der kunde gaa for en Vind, og fra det 15. Aarh. drejelige Stubmøller. Ordet Vejrmølle findes tidligst i Danmark i et Dokument fra 1261 (D. St. 1934).

Fra Bonderup, Eskildstrup, Svenstrup og Skjoldenæsholm lyder de samme Toner om, at det er bedre at blive ved det gamle for at undgaa Klager og Forurettelser. Det vil blive den fattige, der snarest vil komme til at lide som den, der hverken har Dristighed eller Evne til at tale for sin Ret.

Sorø Academi er heller ikke stemt for den foreslaaede Fordeling af Møllegæster, da Mølleren kun fik de nye under en Slags Tvang, hvad der tit vilde medføre slet Maling og lang Ventetid.

Møllerne Lars Ortved i Suserup, Gabriel Johansen, Alsted, Hans Jensens Enke i Fjenneslev og Mathias Rasmussen i Stenmagle har indsendt en Erklæring om, hvorledes de mener at Sagen kan ordnes, hvis det forlanges.

De skriver, at Sorøegnen er en skarp og mager Kornegn, hvor Bønderne næsten alle nødes til selv at forrette deres Arbejde og Hoveri og kun holder faa eller ingen Tjenere. De lader derfor kun lidt male, for hver Bonde ca. 12 Tdr. Mel aarlig, og derfor kan en Møller, hvis Mølle staar i

Matricul for 12 Tdr. 4 Skpr. Mølleskyld, ikke have mindre end 8 Bønder at male for paa hver Tønde Mølleskyld. Det bliver 100 Møllegæster med en Formaling af 1200 Tdr. Møllerens Fortjeneste deraf er aarlig $1/16 = 75$ Tdr. à 2 Rdl. pr. Td. = 150 Rdl. Paa denne Indtægt har Mølleren aarlig følgende Udgift: Landgilde 28 Tdr. Korn eller Mel à 2 Rdl. pr. Td. = 56 Rdl., Kongelige Skatter af samme Mølleskyld = 17 Rdl., Skadekorn aarlig ca. 10 Rdl., Consumption, Folke- og Familieskat 7 Rdl., Folkeløn 40 Rdl. Ialt 130 Rdl.

Hvis en Møller saaledes faar 100 Møllegæster, som han her i Amtet næppe faar Halvdelen af, har han til sig og sin Families Føde, Klæder, Tjeneres Føde, Værkernes og Huses Reparation og Vedligeholdelse, Heste og Vogne sammen med flere andre Udgifter kun 20 Rdl. — (en mere end beskeden Aarsindtægt).

Med Hensyn til Tilgangen af Kunder fra Græsmøllerne i den Tid, disse ikke maa male, vil den ikke have nogen Betydning, da de sædvanligvis lader male saa meget i Marts og April, saa de har nok, til Møllerne igen maa male, og skulde det ske, at de kom til at mangle, faar de gerne malet hos de mange Hestemøller, som allerede er oprettet eller daglig bliver det af Proprietærer, Præster, Forpagtere, Kromænd og andre, som ikke alene maler Gryn og Malt, men ogsaa Mel til Landgildemøllernes „store Fornærmelse“.

Ved Sorø (Sorø lille Ladegaard) er der for 11 Aar siden oprettet en Vejr- og Hestemølle, som ikke alene maler for Academiet og Sorø By, men ogsaa for alle de omliggende Byer til Ruin for de gamle Landgildemøller, hvoraf to (Sasserbro og Bromme) derved allerede er aldeles ruinerede og

to andre kan vente samme Skæbne. Amtet er altsaa vel forsynet med Møller, men ikke nær saa vel med Møllegæster, hvorfor Sorø Mølle er ganske uforuden. De mange Skove, Søer og sandede Jorder gør ogsaa, at der kun bliver lidt at male i Forhold til Mængden af Møller. Hertil kommer, at baade Gaardmænd og Husmænd paa Landet nu har Haandkværne, hvorpaa de maler det nødvendige Malt- og Gryn-korn.

De fire Mølleres Erklæring støttes gennem Indberetningen, der udtaler, at det vel nok lod sig gøre at regulere Mølleskylden igen og fordele Møllegæsterne efter den; men selv om nok enkelte Møllere vilde kunne taale en Forhøjelse, vil Størsteparten trænge til en Nedsættelse, saa af Afgangen i Mølleskyldsskatten vilde blive større end Fordelen. Hestemøller findes ikke i Sorø Birk (sml. Erklæringen fra de fire Møllere!); men selv om visse Personer har faaet Tilladelse til at oprette en saadan, kan det dog vel ikke være dem tilladt at male for andre end sig selv til egen Husholdning. Selv om Sorø lille Ladegaards Mølle har foraarsaget stor Afgang fra andre her paa Godset — ja, vel endog været Aarsag til Sasserbro Mølles Undergang — maa det siges, at den dog „var umistelig for Academiets og Byens Indvaanere“.

Amtmand Løwenørn, Antvorskov, indsender en lang Besvarelse, hvori han udtaler, at der i Antvorskov og Korsør Amter ikke findes Hovedmøller, som kan besørge Bøndernes Maling, og da de faa Vandmøller ikke kan eller maa male paa visse Tider af Aaret, er der bygget mange Vejrmøller til at bøde herpaa — naar der er Vind.

Han mener, at det vilde være en Fordel for Møllerne, om hver fik sine bestemte Møllegæster ved en Inddeling, og de

kunde contribueres til at være noget mere til Kongens Kasse, især de ikke-matriculerede, hvilket i første Række er Vindmøllerne. Han foreslaar, at hver Møller skal svare til Kongens Kasse 1 Sk. af hver Tønde Hartkorn, som er underlagt Møllen. Hvor der ingen betydelig Familie var paa en Hoved- eller Ladegaard, kunde der i den Tid ske en Moderation i Hartkornet. Vandmøllerne skulde i Stedet for Matriculskat og Skattekorn svare den samme Afgift; men Græsmøllerne skulde kun svare halvt mod de andre. De Møller, som kunde male hele Aaret, skulde tildeles Græsmøllernes Kunder om Sommeren mod at betale den anden Halvdel af Afgiften. Tiden kunde sættes fra den 1. November til den 1. Maj.

Hvorledes Møllerne alle Vegne kan blive tildelt et vist Kvantum Hartkorn er ikke let at sige. I disse Amter, hvor der ingen Hovedmøller er, kan det ikke lade sig gøre uden Undersaatternes almindelige Skade; thi Møllegæsterne vilde blive nødt til at holde sig til den eller de Møllere, de var henlagt til uden Hensyn til, hvilken Behandling de fik. Underslæb vilde ikke kunne forebygges. Det er umuligt for Bonden at være nærværende, naar hans Korn males — i Mangel af Vind kan det ved Vindmøllerne komme til at henligge 2 à 3 Uger. At holde Betjente paa Vindmøllerne vil medføre en vis Udgift for den kongelige Kasse, uden at denne til Gengæld fik nogen ny og klækkelig Indtægt.

Det er ugørligt af forhøje Møllernes Afgift i Henseende til Hartkornet, da det er saa højt sat i Matriculation, at det ikke kan taale en Forhøjelse, og i Henseende til Næring og Brug er Familie- og Folkeskatten for Mølleren og hans Familie ansat til 4 à 5 Gange saa meget som for almindelige Bønder, hvortil kommer at Mølleren for sig og Hustru sva-

rer det samme i bemeldte Skat, mens alle andre Fæstere for sig og Hustru er fritaget for saadant Paalæg.

Det er umuligt at forhøje Afgiften uden at fornærme Møllerne i deres Levebrød eller ogsaa lægge en ny Byrde paa den menige Almue; thi da det er saa umuligt at forhindre Underslæb, vil det sikkert blive Møllegæsterne, som indirekte kommer til at betale Forhøjelsen. Desuden faar Mølleren Lejlighed til at opholde de Gæster, som ikke giver en eller anden Ducør til Mølleren for ikke at blive opholdt. Mange vilde komme til at køre forgæves efter sit Korn til Møllen, hvilket vilde være til Skade for en fattig Mand, der trænger til Brødet og ikke har Evne til at forsyne sig med Mel.

Selv om Løvenørn i Begyndelsen af sin Besvarelse ikke synes at være utilbøjelig til at gaa ind for en ny Ordning af Møllernes Forhold, kommer han dog efterhaanden med saa mange Betænkeligheder, at man vist kan sige, at han i Realiteten er paa Linie med Udtalelserne fra anden Side.

Om Resultatet af Rentekammerets Cirkulære blev en Ordning, der forbedrede Møllernes Kaar, kan desværre ikke oplyses her. Mølletvangen ophævedes i alle Tilfælde først i Aaret 1854. Det vil ses, at Vandmøllerne nu var paa Retur af forskellige Grunde: svigtende Vandtilførsel og Konkurrencen med Haandkværne, Hestemøller og Vindmøller. De to førstnævnte kendes vist nu kun af Navn, og Vindmøllernes Saga synes ogsaa at nærme sig sin Afslutning, efterhaanden som Elektriciteten vinder mere og mere Indpas — ved Hjælp af den kan males uden Hensyn til Vand eller Vind.

Slaget i Ringsted.

(30. Novbr. 1858)

Af R A S M U S N I E L S E N

Jeg spændte for mine røde Fukser,
jeg aad min Davre i aarle Gry,
saa trak jeg paa mig de nye Bukser
og kørte derpaa til Ringsted By.
Huldudi la la la la etc.

Der skulde vælges, se det var Skylden,
og mellem os: — jeg er Bondeven!
Der mødte Hansen, der mødte Müllen,
der mødte Balthazar Christensen.
Huldudi la la la la etc.

Alberti loved os Fæstegaarden
til Ejendom, naar vi lystred han;
se, derfor stemte vi paa Majoren,
for Major Müllen det var vores Mand.
Huldudi la la la la etc.

Han brugte Munden, han talte net om
alt, hvad os Bønder der laa paa Sind.
Ja, Møllen gik, jeg ved intet ret om
det var med Vand, eller det var med Vind.
Huldudi la la la la etc.

Da Møllen standsed, saa gik vi sammen
til Banegaarden at holde der
en lille lun Basseralle, — ja, men
det skulde heller vi ha'e ladt vær.
Huldudi la la la la etc.

Naar man skal vælge, skal man ej solde;
men skal man solde, saa mener jeg,
med Politik skal man Kejen holde;
men saadan tænkte nu de andre ej.
Huldudi la la la la etc.

Nej, de holdt Taler, men som de skraaler,
og Kandidaten vil sige Tak,
der blev Bataille, og for de Skaaler,
de skulde drikke, de Skaller drak.
Huldudi la la la la etc.

Ja, J. A. Hansen i Bagen fik a'
en gammel Skomagersyl et Stik.
Albertis Hat blev spoleret, og det ka'
nok være, Müllen nogle Vinger fik.
Huldudi la la la la etc.

Den Gru og Jammer jeg glemmer ikke;
lad til Eksempel det tjene os.
Naar man skal drikke, saa skal man drikke,
og man skal ikke komme op at slaas.
Huldudi la la la la etc.

A. Recke.

Dette Digt er bygget over et Omvalg til Folketinget, som fandt Sted i Ringsted 30. Novbr. 1858.

De i Digtet nævnte Personer er alle Bestyrelsesmedlemmer i „Bondevennernes Selskab“, den første Venstreforening. *I. A. Hansen* (f. 1806, d. 1877) var tillige Redaktør af „Morgenposten“ og Folketingsmand for Langelandskredsen, men i Avisernes Referater af dette Folketingsvalg nævnes *I. A. Hansen* ikke, saa han har sikkert ikke været til Stede i Ringsted. Naar der nævnes, at han blev stukket af en Skomagerys, hentydes der sikkert til, at han tidligere havde været Skomager. *A. Recke* har ikke vidst rigtig Besked, men ment, at alle Førerne for „Bondevennernes Selskab“ havde været til Stede.

C. C. Alberti (f. 1814, d. 1890) var Overretsprokurator og Folketingsmand for Sorøekredsen 1849—90.

Major *L. M. von Müllen* (f. 1800) var Folketingsmand for Ringstedkredsen 1853—72, *I. A. Hansens* haandgangne Mand.

Balthazar Christensen (f. 1802, d. 1882) var Overretsprokurator og Landstingsmand 1853—66. Før 1853 og efter 1866 var han Folketingsmand.

Der skete nu følgende i Ringsted i 1858:

Den 14. Juni 1858 blev det ordinære Folketingsvalg holdt paa Ringsted Torv.

Bondevennerne havde paa et Møde hos Gæstgiver *Chr. Nielsen* i Ringsted 28. Maj genopstillet deres Folketingsmand, Major *von Müllen*. Formanden for Vælgerforeningen, *Gdr. Søren Andersen* i Nordrup, opfordrede paa Mødet Bønderne til at møde talrigt paa Valgdagen, skønt han mente, at 14. Juni vilde blive en meget rolig Valgdag.

De ikke-bondevenlige Partier, især Borgerne i Ringsted, opstillede Landmaaler P. Nielsen i Ringsted.

Saa kom Valgdagen 14. Juni. Der mødte mærkværdig nok ikke saa mange Vælgere fra Landet. Man har vel sagtens ment, at Müllen let kunde blive valgt. De fleste Vælgere fra Ringsted var mødt.

Valgbestyrelsens Formand, Borgmester, Etatsraad *Harhoff*, aabnede Valghandlingen Kl. 11 paa Ringsted Torv.

Müllen blev som sædvanligt stillet af sine Venner, Amdsraadsmedlemmerne, Gaardmændene Peder Jensen fra Estrup og Anders Larsen fra Skuderløse, og Gaardmændene Søren Andersen fra Nordrup og Henrik Jensen fra Haslev.

Peder Jensen anbefalede Müllen og tilføjede, at hans Modkandidat ikke havde nogen politisk Fortid, og at han var for ubekendt til, at Folk kunde stemme paa ham; men han erklærede ellers, at Nielsen var en hæderlig, paalidelig og dygtig Mand.

Anders Larsen fremhævede Müllen som den prøvede Mand, der ene var værdig til at vælges.

Müllen sagde straks, at han i Grunden slet ikke behøvede at udtale sig. Man kendte ham fra hans Virken i Folketinget, hans Skrifter og meget andet; men han vilde dog omtale Fæste- og Næringsloven, Brandforordningen, Sundhedsvedtægter, Kapitelstaksten, Opførelsen af Fattighuse og endelig det brændende Spørgsmaal: vor Stilling til Udlandet; men „da Tilhørernes Utaalmodighed nu var paa det højeste, og enkelte Vælgere begyndte at gøre højrøstede Bemærkninger, holdt Müllen op med at tale. Under Hurraaabet for ham lød der en Del Hyssen og Piben“.

„Sjællandsposten“, som udkom i Ringsted, og som ikke kunde lide Müllen, skrev: „Hans Foredrag var en Sammenblanding af alt, og det meste saa almindeligt bekendt“.

Nielsen blev stillet af Dr. Tolderlund, Lærer Ishøj, begge fra Ringsted, Gaardfæster Rørby fra Vigerdalsgaarden, Gmd. og Sognefoged Niels Hansen fra Torped og Gmd., Sognefoged og Dbmd. Niels Rasmussen af Snekkerup.

Tolderlund anbefalede Nielsen og gjorde opmærksom paa det gavnlige i, at der i Dag havde stillet sig en Modkandidat mod Müllen, da Interessen for Valget derved yderligere var blevet vakt, og det gav desuden de Vælgere, der ikke ønskede Müllens Genvalg, Lejlighed til at benytte deres Stemmeret. Han ansaa det for en stor Fordel, at Nielsen ikke var nogen Partimand. Da han var bekendt som en selvstændig og praktisk dygtig Mand, vilde det være en Vinding for Valgkredsen, hvis Vælgerne vilde stemme paa ham.

Nielsen anbefalede sig til Vælgerne „med velvalgte Ord og i et smukt Foredrag“. Han sagde bl. a., at det vel kunde træffe sig, at visse Sager, som han for Øjeblikket ikke kendte meget til, kunde komme til Behandling; men han haabede, at han med en god Villie kunde skaffe sig et sundt og fornuftigt Overblik over saadanne Sager, før han stemte for eller imod dem. Han var besjælet af det inderligste Ønske om, at hans Virksomhed maatte blive saa heldig som muligt for hans Medborgere. Ingen Stand maatte foruresettes, og ingen Stand hæves paa den andens Bekostning; det kunde ikke gavne Købstadmanden, at Landboeren levede i trykkende Forhold, og omvendt kunde det heller ikke gavne Landmanden, at Købstadboeren sad i trange Kaar; thi fælles Velstand giver fælles Tilfredshed. Om Næringsloven ytrede

han, at den største Del af Forsamlingen vistnok var enig med ham om, at flere Punkter i denne Lov kunde trænge til en Forandring; men enhver Duelighedsprøve burde ikke forkastes. Hele Landet vilde have Fordel af, at Fæstevæsenet ved Lov gik over til Selvejendom, da det bestaaende Forhold hæmmede den driftige Mands Virksomhed. Man kunde ikke stemme for en Fæsteafsløsningslov, før man vidste, at Tidspunktet var gunstigt, og Fæsterne ønskede den.

Han omtalte kun kort den ydre Politik. Han vilde hverken være tysk eller svensk, men kun dansk.

Ved Afstemningen ved Haandsoprækning kunde Valgbestyrelsen ikke bestemt afgøre, om Müllen eller Nielsen havde de fleste Stemmer. Der blev saa forlangt skriftlig Afstemning. Müllen fik da 268 Stemmer og Nielsen 273; 541 Vælgere eller ca. 23 pCt. havde stemt.

Harhoff proklamerede Kl. 3½ P. *Nielsen* som Folketingsmand for Ringstedkredsen. Harhoff udbragte et Leve for Frederik VII, hvilket blev besvaret med et enstemmigt 9 Gange gentaget Hurra. Der blev udbragt et Leve for Nielsen.

Valgets Udfald vakte stor Bestyrtelse blandt Bondevennerne.

„Sjællandsposten“ og Borgerne i Ringsted jublede over Niensens Valg; men Glæden varede kun kort; thi Bondevennerne sendte en Klage over Valget til Folketinget, idet der var foregaaet nogle Uregelmæssigheder, og der var vist ogsaa noget i Vejen med enkelte Valglister. Mærkeligt er det, at „Sjællandsposten“ ikke omtaler, hvilke Fejl der var begaaet.

I Folketingsmødet 27. Oktober 1858 afgav Udvalget for Valgbrevens Prøvelse den Kendelse, at Valget i Ringstedkredsen blev erklæret for ugyldigt, og at „de vedkommende blev draget til Ansvar efter Valglovens § 78“.

Efter en Debat paa $2\frac{3}{4}$ Time i Folketinget 30. Oktober om Valget i Ringsted, blev det forkastet med 67 Stemmer imod 10. 76 stemte for, at „de vedkommende“ blev draget til Ansvar.

Indenrigsministeriet fastsatte et nyt Valg til 30. November. Nu blev der Røre i Ringstedkredsen.

I „Morgenposten“ for 8. November meddeltes det, at Bondevennerne ifølge flere Aviser vilde opstille Konsul A. Hage. De havde dog ikke tænkt paa at opstille andre Kandidater end Müllen.

20. November kunde „Sjællandsposten“ meddele, at der blev 3 Kandidater: *Müllen, P. Nielsen* og Plovfabrikant *Niels Nielsen* ved Valget.

Arvefæstegmd. Niels Olsen og Høker Niels Sørensen i Svalmstrup i Valsøllille, Fæstegmd. Niels Olsen og Fæstehmd. Ole Pedersen i Valsømagle meddelte i „Sjællandsposten“ for 23. November, at de vilde stemme paa Plovfabrikant Niels Nielsen, fordi de kendte ham personligt og vidste, at han var en ærlig og redelig Mand „med en god og veldyrket Forstand“. Han havde selv været Fæste- og Hoveribonde her paa Eggen. Han havde i næsten 25 Aar forsynet Landet med ypperlige Plove og andre Avlsredskaber. De opfordrede alle redelige, frisindede og ærlige Mænd til at stemme paa ham.

Han indbød til Prøvevalg hos Vognmand Andersens Enke i Ringsted 27. November, hvor han vilde fremsætte sine politiske Anskuelser.

Vælgerforeningen holdt sit aarlige, ordinære Møde hos Formanden 26. November. Rimeligvis har Müllen været til Stede og er blevet genopstillet.

Ved Omvalget 30. November 1858 var der 3 Kandidater: Major *L. M. von Müllen* (V) fra København, Plovfabrikant *Niels Nielsen* fra Lyngby og Landmaaler *P. Nielsen* fra Ringsted.

„Sjællandsposten“ skrev 2. December: „For at understøtte Major Müllen ankom 30. November om Morgenen *C. C. Alberti* og *Balthazar Christensen* og holdt straks et Generalmøde med over 1000 Vælgere. Da vi ikke overværede dette Møde, har vi kun erfaret, at *B. Christensen* holdt en Formaningstale, som blev besvaret med rungende Hurraa, hvorpaa hele Forsamlingen begav sig til Valgstedet, hvor Pastor *Qvistgaard* fra Haraldsted som Valgbestyrelsens Formand (*Harhoff* var syg) aabnede Mødet med et Leve for Kongen.

Efter at derpaa de 3 Kandidater havde haft Ordet, besteg *Alberti* Valgtribunen og forlangte at interpellere Kandidaterne. Det var meget morsomt her at høre *Alberti* med en vis højtidelig Strenghed afæske Müllen en Forklaring om hans Anskuelser angaaende Fæsteafløsningen. Mon det ikke var en i Forvejen aftalt Komædie? Derimod var det mindre morsomt og vistnok mindre for *Alberti*, da Plovfabrikant *Niels Nielsen* kort efter fik Ordet for at svare paa den lange Række Interpellationer, der var stillet til ham; efter at *N. Nielsen* havde imødegaaet de af *Alberti* i Form af Interpellationer rejste Beskyldninger, sluttede han, pegende paa *Alberti*, med de Ord: „Jeg kaster slige usle Beskyldninger tilbage paa den,

der bringer dem, og som jeg her for hele Forsamlingen erklærer for en Løgner og Æreskænder“.

Alberti besteg derpaa atter Talerstolen for at stille en Interpellation til Landmaaler Nielsen om Næringsloven. Efter at Nielsen havde besvaret den, og ikke flere forlangte Ordet, foretoges der Kaaring, hvorved Müllen fik de fleste Stemmer. Landmaaler Nielsen forlangte skriftlig Afstemning, mens Niels Nielsen trak sig tilbage. Müllen fik da 833 Stemmer, mens P. Nielsen kun fik 419. 1252 Vælgere eller ca. 50 pCt. havde stemt.

Balthazar Christensen maatte paa Grund af en Upasselighed — saa hed det sig — forlade Valgstedet og afrejste med Middagstoget, hvorimod Alberti var under Afstemningen til Stede i Lokalerne for ved sin Nærværelse at styrke de svage, der muligt kunde fordriste sig til at svigte den „gode“ Sag.

Kort efter Valghandlingens Slutning begav Alberti og Müllen sig, ledsaget af Peder Jensen, Søren Andersen, Henrik Jensen og Anders Larsen og maaske nogle flere, til Jernbanestationen for at vente paa Aftentogets Ankomst. Her blev de modtaget af en Del Højremænd, især Borgere fra Ringsted, som begyndte at skælde dem ud og indlede Slagsmaal med dem. Müllen blev stukket med et spidst Instrument i den ene Side, saa Blodet flød ned ad Benet, P. Jensen blev slaet med en knyttet Næve i Ansigtet, S. Andersen fik et Slag i Ansigtet, og Anders Larsen fik slaet 3 Tænder ud. Alberti fik ogsaa nogle drøje Hug. Slagsmaalet fortsattes, efter at Alberti og Müllen havde taget Plads i Kuppéen. Rebslager Frederiksen og Sadelmager Krarup var de

ivrigste til at slaa løs. Der blev klaget til Harhoff, som var syg, og Politiet skal derfor intet have foretaget sig.

„Fædrelandet“ skrev 3. December: „Politimester Harhoff skal have indfundet sig paa Banegaarden i fuld Uniform, ledsaget af 2 Betjente, saa han maa have vidst, at noget skulde foregaa“.

Hertil bemærkede „Sjællandsposten“ for 4. December, at dette var en grov Usandhed. Betjentene var ikke paa Banegaarden, langt mindre Harhoff; thi han har i lang Tid været meget syg og er endnu ikke saa vel, at han kan begive sig til Banegaarden. Naar det for øvrigt hedder, at Müllen blev haardt saaret i Siden af et Knivstik, er dette maaske lige saa upaalideligt; thi som vi senere har erfaret, indskrænker den Müllen tilføjede Overlast sig til et Slag i Ansigtet. Derimod blev Alberti meget værre medtaget — mærkeligt nok, at dette ikke omtales — thi efter Sigende erholdt han en Del Rap af sin egen Stok, hvilken blev fravristet ham i det Øjeblik, da han vilde hugge løs paa de mest paatrængende. — Den hele Sag overdrives vistnok for øvrigt i høj Grad.

„G“ — en her paa Egnen agtet og anset Mand — skrev i „Sjællandsposten“ for 7. December: „„Dagbladet“ har fundet, at „Sjællandsposten“ ikke strengt nok har dadlet den Raahed og Brutalitet, der blev udvist mod Alberti og flere af hans fuldtro, og haaber, at de strengt maa blive draget til Ansvar.

Det er rigtignok meget beklageligt, at denne Raahed og Brutalitet har fundet Sted; men det er langt mere beklageligt, at nogle af vore Rigsdagsmænd har givet Anledning dertil; thi Bestyrelsen for Bondevennernes Selskab m. fl. har

vildledt Bondestanden ved Logn og Snedighed. Alberti og hans Parti havde lidt et moralsk Nederlag ved det første Valg, og det var vel nærmest Grunden til, at Folketinget kasserede det. Nu skulde det sejre, ligegyldigt ved hvilke Midler.

Alberti anbefalede Müllen, især fordi den vigtige Lov var for om offentlige Stiftelsers Godsers Overgang til Selvejendoms, og fremhævede den uhyre Vigtighed, det vilde have for hele Ringsted Klosters Gods at have slig en fuldtro Mand til Repræsentant. Det fik en stor Del Tivlere og frafaldne til at gaa over i Vennernes Lejr. Men Alberti havde løjet med Forsæt; thi han vidste, at Ringsted Kloster ikke var nogen offentlig Stiftelse, men en privat Ejendom.

Niels Nielsen, som havde et stort Parti af Bondestanden for sig, blev beskyldt af Alberti for, at han i 2 Aar havde udgivet et Blad og faaet Understøttelse af Godsejere dertil og svigtet Bondestandens Sag m. m. N. Nielsen rensede sig for disse løgnagtige Beskyldninger og erklærede for hele Forsamlingen, at Alberti var en Løgner og Æreskænder. Det er raat at give Hug, raat at skælde ud; men hvad skal man gøre ved Folk, der i den Grad har demoraliseret hverandre, at man frit offentligt kan bevise og erklære, at de farer med Løgn, gribe dem i den og sige dem det i Øjnene, uden at de rødmer. Desuagtet gør hele Sagen et uhyggeligt Indtryk. Selvtægt er ikke tilladt, og det retfærdiggør ikke Huggene, at Alberti fik dem, fordi han havde løjet“.

Alberti anlagde nu Sag mod „Sjællandsposten“ paa Grund af Artiklerne 2. og 7. December.

I Venstres Avis i København „Morgenposten“ opfordrede Redaktør I. A. Hansen Beboerne i en Omkreds paa 2 Mil

af Ringsted til ikke at handle i Ringsted. Det fortælles, at Gmd. Niels Jørgensen i Klippede ikke handlede i Ringsted i de følgende 16 Aar.

I samme Blads Nr. 223 findes følgende Avertissement:

„FORENING

Foranlediget af den impertinente Pøbelagtighed, som Ringsted Købstads Indvaanere udviste imod Landboerne og deres Venner 30. f. M. har Tyberg Sogns Beboere dannet en Forening, der gaar ud paa, at de vil og skal afholde sig fra al Handel og Vandel med Ringsted Bys Indvaanere i et halvt Aar. Dog undtages Lægehjælp. Efter hvad mig er bekendt, er der mange af saadanne Foreninger oprettet herude i Ringsted Omegn. Et glædeligt Nytaar, I gode Reaktionsmænd i Ringsted! Naturligvis naar det kommer.

Tybjerg, den 19. December 1858.

C. Christensen, Sognefoged“.

(Han var Folketingsmand for Næstvedkredsen 1864—69).

Christian Jensen, der havde boet i 40 Aar i Ringsted, skrev i „Sjællandsposten“ for 21. December 1858, at „Morgenposten“ indeholdt „plumpe, usandfærdige og taabelige Beskyldninger om Ringsted og søgte at ophidse Omegnens Befolkning imod deres gamle Købstad, der ikke kunde være ansvarlig for Tumulterne paa Banegaarden. Han frygtede ikke for Virkningen heraf, men haabede, at de Baand, der har knyttet Ringsted til dens Omegn fra den ældste Tid, fremdeles maa beholde sin Styrke“.

„Sjællandsposten“ haabede (18. Decbr.), at „Spaltningen mellem By og Land snart maatte være overstaet“.

Kilder:

N. K. Madsen-Stensgaard: „Folkets Sangbog“ Nr. 631.

„Sjællandsposten“ for 1858 og „Andelsbladet“
for 13. Febr. 1947.

Hr. Morten i Fodby.

Et bidrag til dansk præstehistorie.

Af Erling Petersen.

Indtil midten af det 16. aarhundrede havde Fodby sogn sin egen præst, men i klemmebrev af 1555 bestemtes, at „Fodby kirke udi Flakkebjergs herred skal være anneks til St. Peders sognekirke i vor kjøbsted Næstved, naar præsten, som nu haver Fodby sogn, dør og afgaar eller bliver andetsteds forseet“.

Denne bestemmelse passede langtfra i de Fodby sogne-mænds kram; de var i vane med at have deres præst boende i sognet, saa at de uden besvær kunne blive betjent i deres saligheds sag. De gjorde derfor ophævelser og fik endelig i 1583 udvirket, at kapellanen ved St. Peder skulle bo i Fodby.

Men ved anneksionen var imidlertid præstetienden af sognet bleven tillagt St. Peders sognepræst, mens skolemesteren (rektoren ved Næstved latinskole) nød kongetienden. Naar hertil kom, at præstegaarden i Fodby var temmelig ilde tilredt i den tid, da ingen præst havde boet der, og gaarden med tilliggende jorder havde været udlejet til en bonde, saa er det indlysende, at de mænd, i hvis lod det faldt at blive sognekapellan i Fodby, undertiden maatte friste knappe kaar. Sognefolkene gik da ogsaa endnu engang til kongen og bad ham igen give tilsagn om, at Fodby maatte faa egen præst. Det blev afslaet, og i mere end 200 aar var sognet anneks til

Næstved og betjentes af sognekapellaner, som alle havde bolig i Fodby, men som hyppigt skiftede, — nogle faa undtagelser fraregnet.

En af disse undtagelser var Morten Nielsen Brysting, som var sognets præst fra 1662 til 1708. Han er den eneste af samtlige sognekapellaner, om hvem der i kirken er bevaret et synligt minde: en ortoceratit-kalksten, som endnu ses fastmuret i korets nordvæg, og hvorpaa følgende læses:

MORTEN NIELS ØN BRYSTING,
PRÆST I FOEDBY I 45 AAR, FØDT I STUBERUP
I VALLENSVED SOGN 1629,
DØD 25. SEPTEMBER 1708, 79 AAR GAMMEL

Navnet Brysting er igennem flere aarhundreder et hyppigt forekommende slægtsnavn paa Vallensved-egnen*). Den første bærer af navnet var præsten Niels Brysting i Næstved, om hvem det vides, at han i 1398 solgte sit hus i Porsegade til at have hørt hjemme i og omkring Vallensved sogn. Da der den 29. februar 1512 blev holdt sognestævne paa kirkegaardens i Vallensved, valgtes efter vidneførselen „en beskeden mand Niels Brysting af Stubberup“, som sammen med 11 andre dannemænd skulle udtale sig om vidnernes udsagn. Blandt disse 11 var Morten Brysting fra Tostrup til stede. Et kvægskatteregister fra Korsør len 1566 nævner i Vallens-

*) Dog kan det nævnes, at ifølge Erslevs repertorium nr. 5966 optræder den 30/3 1422 bonden Svend Brysting fra Lundby som vidne paa Hammers herredsting, og i et tingsvidne herfra angaaende græsningsretten ved Mogenstrup møllesø nævnes 27/2 1497 Hemming Brysting fra Lille Vindinge ved Vordingsborg (Repertorium 2. række nr. 8348).

ved Hemming Brysting, i Kyse Anders og Morten Brysting og i Spjellerup (Marvede sogn) „Lauritz Brusting, en arme blinde stackel“.

Godt og vel et halvt aarhundrede senere boede der i Stubberup en gaardmand, som hed Niels Brysting. Hans hustrus navn kendes ikke, men af deres børn kan med sikkerhed nævnes tre, nemlig Peder og Hans Nielsen Brysting, som begge havde gaarde i Stubberup ved opmaalingerne til den nye matrikel i 1682, og Morten Nielsen Brysting, der som nævnt var født 1629, og som formentlig allerede i en forholdsvis tidlig alder lagde bondens trælsomme gerning paa hylden og lod sig indskrive som latinskolediscipel, — velsagtens fordi han havde bedre nemme for den slags. Det vides ikke, hvor han gik i latinskole, heller ikke, hvornaar han blev student, eller hvornaar han tog teologisk attestats. I universitetsmatriklen nævnes ingen Brysting, men et par stykker ved navn Morten Nielsen. Den 20. december 1652 immatrikuleredes ved universitetet en Martinus Nicolaj, som var student fra Slagelse latinskole. Det *kan* være Morten Brysting, men det er svært at sige med sikkerhed. Først efter 1660, da han er blevet kaldet til sognekapellan i Fodby, forekommer hans navn undertiden, saa at det nogenlunde kan lade sig gøre at følge hans færden, og først da faar vi ham at se som den, han er: en jævn Herrens tjener, som de var dengang, paa godt og ondt, men ogsaa en mand, der nød en vis tillid i sit sogn og blandt egnens præster. Han var saaledes ofte tilstede ved gejstlige skifter i herredet, enten som værge eller vurderingsmand.

Ifølge Morten Brystings egne opgivelser kom han til Fodby 1662, og allerede et aars tid efter blev han indviklet i en

proces mod forpagteren paa Ydernæsgaarden, Hans Brunsvig, „som havde vist sig uvillig til at søge Fogedby kirke og give tiende dertil“.

For nu at fastslaa Fodby kirke som Hans Brunsvigs rette sognekirke, som han med rette burde at komme til, baade med hustru, børn og tjenestefolk, „at høre Guds ord og bruge det hellige og højærværdige sakramente samt give kirken og Guds ords tjenerer deres rettighed efter ordinansen“, som hans forgængere havde gjort, førte Morten Brysting en række vidner.

Først fremstod Anders Hansen af Saltøby og vandt (vidnede): „For ungefær 60 aar siden tjente jeg præsten i Fodby, og da boede der en frue paa Ydernæs, fru Birgitte Bille, og søgte forne frue med hendes jomfruer og tjenerer Fodby kirke og gav paa højtidsdage deres offer, og frucns vogn holdt i præstegaarden“.

Peder Nielsen Ørs i Stenbæksholm vandt som Anders Hansen og tilføjede, „at fruene gik til alters udi samme kirke, desligeste gjorde og fru Hilleborg, som kom efter hende, og hendes folk, de søgte, ofrede og brugte sakramentet udi Fodby kirke. Iligemaade gjorde velbaarne Bendix Sehested og hans folk. — Forpagter Laurids Clemmensen, mens han var paa Ydernæs, gav tiende til Fodby kirke i neget, søgte kirken, ofrede og annammede sakramentet, hans børn og døtre (!), som han giftede fra sig, blev trolovede og viede af Fodby præst“.

Det samme vidnede Jens Nielsen i Stenbæksholm og Ole Nielsen i Skraverup.

Saa fremstod Niels Enevoldsen, borger i Næstved, og vidnede, at han af byens latinskolemester, Peder Syv, havde

købt hans kongetiende af Fodby sogn, og da ydede Hans Brunsvig af Ydernæs en trave og halvfemte neg i tiende til Peder Syv.

Ovennævnte Laurids Clemmensen var for gammel og svag til selv at møde i retten, men afgav skriftligt det vidnesbyrd, at han, mens han boede paa Ydernæs, havde holdt Fodby kirke for sin rette sognekirke, til den havde han ydet tiende, der havde han givet sit offer og brugt det højærværdige sakrament, ja, han havde ikke alene givet tiende til hr. Mogens, forrige sognepræst i Fodby, men undertiden afkøbt ham og rektor magister Poul Nilausen (Menelausen) og Christen Jespersen, tilforn latinskolemester i Næstved, deres løn, kongetienden af Fodby sogn. Et aar havde hr. Mogens endda hjulpet forpagteren med at tælle kornet paa marken, hvad købmand Jens Hvid, som købte tienden af sognepræsten, kunne bevidne.

Præsten i Fensmark, Hans Christophersen Falstring, som 1622—35 havde været præst i Fodby, vidnede, at Bendix Sehested ansaa Fodby kirke for sin rette sognekirke; der brugte han sakramentet og beviste præsten „al taknemmelighed med offer, ildebrand og anden foræring“.

Ogsaa Peder Syv, latinskolemesteren, afgav et skriftligt vidnesbyrd, hvori han udtrykte tilfredshed med Hans Brunsvig, da han havde ydet, hvad han skulle til Niels Urtegaardsmand (ovennævnte Niels Enevoldsen), som oppebar tienden paa hans vegne.

Derpaa blev Hans Brunsvig spurgt, om han havde noget at sige til de fremførte vidnesbyrd; han var imidlertid ikke mødt, men hans søn, Just Hansen, paahørte uden indvendinger vidneførselen.

Da fremstod præsten Morten Nielsen Brysting og satte i rette: „Hans Brunsvig og alle hans folk bør herefter straks at søge Fodby kirke, der Guds ord at høre, sakramenterne andægtigen bruge og give præsten det offer aarligen ske bør, og er dom begærendes“.

Herredsfogeden fastsatte domfældelsen til den 24. marts 1664, og dommen kom til at lyde saaledes:

„Indstævnte Hans Brunsvig, forpagter af Ydernæs, bør søge Fodby kirke og give præsten offer og hans sædvanlige rettighed, som tilforn er ydet af dens forrige beboere“.

Dommen blev læst i St. Peders kirke i Næstved den 11. august 1664, paa Flakkebjerg herredsting den 19. februar 1680 og paa Sjællands landsting den 25. januar 1682. Skønt ordet tiende ikke udtrykkeligt nævnes i dommen, maa man gaa ud fra, at Morten Brysting har faaet medhold, og at Hans Brunsvig, ligesom den tidligere forpagter, har maattet betale tiende, der jo var en præsts „sædvanlige rettighed“.

Der hengaar nu seksten aar, hvor vi ikke støder paa Morten Brystings navn, bortset fra at han hyppigt optræder ved gejstlige skifter, indtil vi pludselig finder ham i den gejstlige justitsprotokol, indstævnet i en sag, hvor det kniber mere for ham at klare for sig.

Den 1. marts 1680 indstævnte Jens Simensen „paa canceler hr. Holger Vind til Harrestedgaard hans vegne“ den hæderlige og vellærde mand hr. Morten Nielsen Brysting „for it forløffte, hand anno 1676 den 24. martij skriftlig giort haver“ for Laurids Nielsen i Jenstrup, tilforn birkefoged til Harrested birketing; denne var nu afgaaet ved døden, men skyldte sin højvelbaarne herre 121 sletdaler og 2 mark, hvilket beløb Morten Brysting med „udgifne“ haand havde lo-

vet at holde Holger Vind skadesløs for, ligesom han havde lovet at staa inde for gaardens forbedring og vedligeholdelse efter fæstebrevets indhold, men intet deraf var efterkommet.

Nu fremlagde Jens Simensen en kopi af „forløftningsbrevet“, attesteret af to mænd, eftersom originalen ikke var skrevet paa det forordnede papir, som ikke havde været til at fremskaffe, da brevet blev skrevet.

Brevets ordlyd skal gengives her, da det giver et godt indtryk af tidens stil og for saa vidt ogsaa er medvirkende til at karakterisere den, der har affattet det:

„Eftersom hans høyedle excell. velbaarne hr. skatmester hr. Holger Vind til Harrestedgaard, ridder etc., ved sin fuldmægtig og tiencere paa Harrestedgaard Christen Pedersen hafuer ladit søge Laurids Nielsen i Jenstrup forrige birkefoged til Harrested birke-ting for resterende landgild, som hand ei aarligen efter recessen og hans fæstebrefs indhold til rette tid hafver clarerit, saa og for hans gaards brøstfældighed, som er anslagen udi penge og bedrager sig til sammen it hundrede tiufve og en sldr. tou mk., for hvilke forbmte 121 sldr. 2 mk. er efter derpaa forhverfvede dombs indhold efter Christen Pedersens begæring paa hans excell. vegne af birkefogden og vurderingsmænd giort fuldkommen udlæg udi forbmte Laurids Niensens goods og formue, som paa steden fandtis. Og som hans høyedle excell. velbaarne hr. skatmester høygunstlig hafuer ladit sig behage at betro forbmte Laurids Nielsen gaarden og godset igen imod noyagtig caution, saa vil jeg underskrefne hr. Morten Nielsen, præst till Fogetbye, hermed fuldkommeligen paa Laurids Niensens vegne hafue hans excell. hr. skatmester forsikret, at forbmte 121 sldr. 2 mks. udlæg schall komme hans excell. til goede, schadisløs og uden schade i alle maader, og Laurids Nielsen herefter gaarden at forbedre og holde udi forsvarlig hævd efter recessen og hans fæstebrefs indhold i alle maader til vitterlighed under min egen haand. Og som forseglet papir nu her ei er at

bekomme, forpligter jeg mig till denne aabenbare forløfte derpaa at udgifue, naar begieris. Actum Fogetbye den 24. martij 1676.

Morten Nielsen Brysting.

P.S. Dog, dersom, som Gud forbiude, at gaarden enten ved ulyckelig ildebrand eller fiendtlig indfald blef ruinerit, kand jeg ei svare hans excell. forskrefne løfte, som ellers udi alle maader schall efterlevis“.

Sagen er altsaa, kort fortalt, den, at Holger Vind allernaadigst havde ladet en forsømmelig fæstebonde beholde sin gaard, og at Morten Brysting venligst havde stillet caution for sammes landgilderestancer og gaardfæld, hvorpaa Laurids Nielsen gik hen og døde uden først at have efterkommet, hvad han var pligtig til, hvilket alt sammen medførte, at den Fodby sognekapellan kom i en slem knibe.

Foruden kopien af Morten Brystings brev fremlagde Jens Simensen skriftlig registrering og vurdering efter sal. Laurids Nielsen i Jenstrup, forrettet den 20. februar 1680 af Jens Simensen selv, som nu paa sin husbonds vegne begærede hr. Morten dømt til at stille Holger Vind tilfreds efter den stillede kaution.

Det var Brysting dog langtfra til sinds at gøre. Ved sin fuldmægtig, Niels Krabbe fra Næstved, svarede han Jens Simensen, at rent bortset fra, at kautionsbrevet var skrevet paa „slet“ papir, saa var det ikke aarlig efter recessen „til tinge fuldbyrdiget“, i lige maade var hr. Morten ikke blevet paamindet og oplyst om, hvad der ved rigtig registrering og paafølgende skifte var gaaet derfra til selvskylden. Paa baggrund heraf fandt Niels Krabbe, at hr. Morten „samme sit løfte ei saa yderlig kand svare, og formodis ei heller begieris, thi saa kunne fordres saa meget som ønskes“, da det var hr.

Morten uvitterligt, hvad der var passeret anlangendes skifteforretningen. Derpaa forlangte Niels Krabbe sagen udsat i 4 uger, hvilket ogsaa skete.

Da sagen atter optoges, fremkom intet nyt. I fortsættelse af Niels Krabbes sidste indlæg, hvori han begærede sagen optaget 3 uger senere, erklærede Morten Brysting, at han „self med hans excellence ville tale“. Og da Jens Simensen derpaa stod frem og begærede dom i sagen, gik retten ind paa Niels Krabbes forlangende og udsatte sagens videre behandling i 3 uger.

Da sagen imidlertid ikke oftere omtales i justitsprotokollen, kan man vel gaa ud fra, at hr. Morten personlig har ordnet sagen med Holger Vind, enten han saa har faaet udvirket en fuldstændig eftergivelse af den stillede kaution eller en klækkelig nedsættelse, eller han har maattet bide i det sure æble og betale, — muligvis er han dog nok sluppet fra det med skindet paa næsen.

Det kan man ikke paastaa, han gjorde, da han tredje gang var indblandet i en proces.

Der var nemlig i 1686 sket det, at Ydernæsgaarden var kommet i gehejmeraad Knud Thotts besiddelse, og han paa-stod sig i 1691 fritaget for at yde tiende af Ydernæs, hvilket de hidtilværende tiendetagere, magister Niels Blymester, sognepræst til St. Peder i Næstved, magister Jens Cheitom, rektor ved Næstved latinskole, og hr. Morten Brysting gjorde indsigelse imod. Ganske vist havde Knud Thott indtil 1689 tiendet af Ydernæs, men siden da havde han gjort de dokumenter, de tre tiendetagere støttede deres tienderet paa, til genstand for en nøjere undersøgelse og efter dette fundet sig ganske fritaget derfor. Naar han i de tre første aar havde

ydet tiende, skyldtes det, at præsten i Fodby paaberaabte sig en dom herfor, som han dog hidtil ikke havde kunnet faa at se, men „kun med snach opholdtes“.

I et brev til Knud Thott gjorde Morten Brysting gældende, at han havde været kapellan til Fodby kirke i 28 aar og i al den tid nydt præstetienden af Ydernæs, „som deraf bør gives efter de gamle tingsvidner“.

Der blev nu af kongen — 17. marts 1691 — givet befaling om nedsættelse af en kommission, der skulle undersøge og dømme i sagen. Tingsvidnet og dommen i sagen mod Hans Brunsvig fra 1664 blev fremlagt af de tre tiendetagere, men det tjente kun til at bekræfte Knud Thott i hans ret; det var jo nemlig fremgaaet tydeligt af vidneførselen, at aldrig nogen adelsperson eller lige dermed privilegerede havde givet tiende af Ydernæs, men vel søgt Fodby kirke og ofret paa de store højtidsdage; det var kun de forskellige forpagtere paa gaarden, der havde ydet tiende.

Den 22. oktober 1691 faldt kommissionens kendelse, som i et og alt gav Knud Thott ret, dog skulle hans tre sagsøgere ikke tilbagebetale, hvad de uretmæssigt havde oppebaaret, og han skulle selv være Fodby præst „med offer og anden rettighed for sin umag og tjeneste pligtig efter loven“.

Morten Brysting, sognepræsten i Næstved og latinskolemesteren sammesteds var med andre ord blevet trukket grundigt til vands. Formodentlig har de handlet i god tro og ment, at de var i deres gode ret. Det pudsige ved historien er jo, at det bevis, de i tingsvidnet fra 1664 mente at have paa rigtigheden af deres paastand, i virkeligheden var det afgørende bevis paa, at deres modstander havde ret.

Siden synes Morten Brysting ikke at have været indblandet i retssager, men røgtede i endnu 17 aar sit kald som hyrde for Fodby menighed. Han døde 1708 og efterlod sig foruden hustruen „hæderbaarne og gudelskende matrone Jytte Christensdatter“ 7 voksne børn.

Saa vidt det kan ses, var Jytte Christensdatter søster til hr. Laurids Christensen, som fra ca. 1670 til 1682 var præst i Vallensved, og datter af hr. Christen Mikkelsen, som 1635 blev kaldet til Fodby som sognekapellan, og hvis hustru Inger Hendrichsdatter, da hun blev enke, ægtede hans eftermand i kaldet, hr. Mogens.

Ved skiftet efter Morten Brysting, som fandt sted den 4. april 1709, anføres sønnerne sgr. Niels Brysting og sgr. Christen Brysting, begge som indvaanere og negotianter (købmænd) udi Skelskør, sgr. Jacob Brysting, indvaaner i Stege, Johannes Brysting og Laurits Brysting „alumnus scholæ Roskildensis“, og Henrik Brysting, som ved faderens død kun var 19 aar gl., men som opholdt sig hos broderen Christen i Skelskør. Desuden var der en datter Catharina, som boede hos sin moder.

Endnu i lange tider forekommer navnet Brysting paa Vallensved-Fodby-egnen, saaledes nævnes blandt Næstved bys eligerede borgere købmand Claus Brysting, som døde 1784, men om han var af Morten Brystings nærmeste slægt, er vel tvivlsomt. Af dennes direkte efterkommere blev i hvert fald een præst. Det var sønnesønnen Morten Christensen Brysting, født i Skelskør, som fra 1747 til 1769 var sognepræst til Ramløse-Annisse, hvor han erhvervede sig følgende eftermæle: „rig, godgørende, elsket; gav 200 rdlr. til en ekstraskole i

Annissee; ligeledes 200 rdlr. til de fattige i begge sogne“. Han døde barnløs.

Kilder:

- 1) P. Jensen: Gavnø kloster og herregaard. 1902.
- 2) S.V.Wiberg: Almindelig dansk præstehistorie. 1870—73.
- 3) Gejstlig justitsprotokol for Øster Flakkebjerg herred.
- 4) Gejstlig skifteprotokol for Øster Flakkebjerg herred.
- 5) Kirkehistoriske samlinger, 5. r. VI.

Minder om Knud Lavard og hans Slægt i Ringsted Kirke.

Af Poul Helms.

Foredrag holdt i Kirken den 21. August 1949.

St. Hans Dag, den 25. Juni 1170, var der her i Kirken en glimrende Forsamling til Stede. Formaalet var den højtidelige Skrinlæggelse af den nye Helgen Knud Lavard, der, siden han blev myrdet 1131, af Folket betragtedes som en hellig Mand, men hvis højtidelige Optagelse blandt Kirkens Helgener først nu var bleven godkendt af Paven. Til Stede var først og fremmest Kong Valdemar med sin unge Søn, Knud, der efter Skrinlæggelsen af Kongens Fader skulde krones til fremtidig Konge. Dernæst den ærværdige Erkebiskop af Lund *Eskil*, der i egen Person optog Knud Lavards Ben af Graven, svøbte dem i hvidt Silketøj og lagde dem i det nye Helgenskrin, der blev hensat paa Højalteret. Blandt andre høje Gejstlige, der overværede Ceremonien, kan nævnes *Absalon*, Biskop af Roskilde, den svenske Erkebiskop af Upsala og den norske Biskop af Oslo.

Kirken var i det store og hele den Bygning, vi nu er forsamlet i, dog har den næppe været helt færdig, da den først omkring 1160 var blevet paabegyndt, men Højtideligheden med Helgenkroningen har vel alligevel været en Slags Indvielse. Det er altsaa ikke denne Kirke, som Knud Lavards Lig blev bragt til kort efter Mordet. Det var en ældre enskibet og mindre Kirke, af hvilken man ved Restaureringsarbejder-

ne har fundet Rester under Kirkegulvet. Den var bygget under Svend Estridsen og indviet omkring 1080 af Roskilde-bispen Sven Norbagge som Kirke til Benediktinerklostret. Den nye Kirke var langt mere imponerende, svarende til den nye stærke Konge- og Kirkemagt og til dens Bestemmelse som Hvilested ikke blot for Knud Lavard, men ogsaa for hans Slægt.

Hvad der var gaaet forud for Højtideligheden 1170 er iøvrigt de kendte Begivenheder i Danmarks Historie, som samler sig om de med Knud Lavards Død følgende Stridigheder.

Knud med Tilnavnet Lavard (☉: Brødgiver, Herre, eng. Lord) var Søn af den 1103 afdøde Kong Erik Ejegod. Han var ved Faderens Død en Dreng og blev derfor forbigaaet ved Kongevalget til Fordel for Erik Ejegods Broder Niels. Men senere paatog Knud sig at forsvare Danmarks Sydgrænse mod de vendiske Stammer, der under Tryk fra Tyskerne søgte nordpaa og baade til Lands og til Vands angreb Danmark. En vendisk Fyrste i Holsten var Søstersøn af Erik Ejegod og Niels og altsaa Knuds Fætter. Han angreb med særlig Iver Jylland, fordi Kong Niels, der skildres som gerrig og smaalig, ikke vilde udbetale ham hans Mødrearv. Hans Angreb standsedes nu af Knud, der dog var klog nok til at søge Udsoning med ham og skaffede ham den omstridte Arv. Siden da han døde, lykkedes det Knud med Kejserens Samtykke at erhverve hans Land, og han blev saaledes tysk Lensmand for sine sydlige og dansk Lensmand i Forholdet til Kong Niels for sine nordlige Besiddelser. Denne Dobbeltstilling kunde jo nok volde Vanskeligheder, og Knud, der efter som Barn at have været i Huset hos den sjællandske

Høvding Skjalm Hvide, Asser Rigs Fader, havde opholdt sig i Tyskland ved den senere Kejser Lothars Hof, var bleven stærkt paavirket af tysk Ridderskik og Dannelselse og har nok følt en vis Overlegenhed i Forholdet til Kong Niels og hans Søn Magnus. Da Knud gik frem med Kraft i Sønderjylland og gjorde Ende paa Vold og Ufred, blev han meget populær i Riget, og Magnus frygtede for, at han skulde blive foretrukket for ham ved det næste Kongevalg. Følgen blev den uhyggelige Sammensværgelse mod Knuds Liv, der førte til Mordet ved Haraldsted den 7. Januar 1131. At Ugeringen lykkedes skyldtes sikkert kun Knuds fuldstændige Forsømmelse af alle Forsigtighedsregler, hvilket viser, at Attentatet er kommet ham ganske uventet.

I Julen 1130 besøgte han sin Kusine Cæcilie, en Datter af Knud den Hellige, der sammen med sin Mand Jarl Erik af Laaland boede paa den gamle Kongsgaard i Haraldsted. Knud kom fra Roskilde, hvor Magnus allerede havde haft i Sinde at dræbe ham, men ikke fundet Lejlighed til det. Nu skrev han til ham, at han agtede sig til det hellige Land og vilde bede sin Fætter tage sig af hans Hus imens. Det nærmere ønskede han at aftale med Knud ved et Møde med ham i Haraldsted Skov den syvende Januar. Nu kunde det jo nok se noget mistænkeligt ud at ville holde Sammenkomst i Skoven paa den Aarstid, men det synes Knud ikke at have mærket. Trods Advarsler mødte han ubevæbnet, og Magnus kløvede hans Hoved, medens andre bevæbnede Mænd gennemborede den faldne med deres Spyd.

Denne Udaad blev Indledningen til en Række blodige Aar, der næsten førte til Danmarks Opløsning, indtil Knuds Søn, Valdemar, der blev født en Uge efter Faderens Mord,

omsider overvandt sine Modstandere og blev Enekonge i Danmark 1157.

Straks efter Mordet paa Knud Lavard førte hans Fosterbrødre Skjalm Hvides Sønner Liget til Haraldsted Kirke og bisatte det foreløbig der. Det var deres Mening at føre det videre til Roskilde, men det modsatte Kong Niels sig af Frygt for Uroligheder. Stemningen i Befolkningen var meget ophidset og blev det endnu mere, da Skjalmsønnerne foreviste Knuds blodige Klæder for Bøndernes Forsamlinger. Det gik saa vidt, at Kongen indstævntes for den gamle Domstol og Provinsforsamling, Ringsted Landsting, og her maatte fralægge sig alt Ansvar for Mordet og love at forvise sin Søn Magnus til Sverrig, hvor han havde store Besiddelser efter sin Moder, den svenske Prinsesse Margrethe (Fredkulla). Niels lod imidlertid snart Magnus komme tilbage, og dermed brød Oprøret ud under Ledelse af Knuds Brødre, Harald Kesja og Erik, senere kaldet Emune, der begge var haarde og voldsomme Mænd. Knud var imidlertid blevet overført til Ringsted, da han ikke maatte komme til Roskilde, og snart hed det sig, at der skete Mirakler ved hans Grav og at han følgelig maatte have været en hellig Mand. Kampene i Kongeslægten endte foreløbig med Slaget ved Fodevig i Skaane 1134, hvor Erik Emune sejrede, og Magnus faldt. Kong Niels drog til Slesvig, hvor han blev dræbt af Borgerne, der stod paa Knud Lavards Side. Nu valgtes Erik til Konge; han herskede med stor Haardhed og udryddede de fleste af sine Medbejlere, bl. a. den lige saa blodige Harald Kesja. Efter kun tre Aars Regering blev han myrdet, og hans Søstersøn, Erik Lam, valgtes til Konge, men trak sig tilbage 1146 for at gaa i Kloster.

Samme Aar tog Eriks Søn Svend og Knuds Søn Valdemar den nye Helgens Ben op af Graven i Ringsted og lagde dem i et Helgenskrin. Dette vakte imidlertid Modstand hos Erkebiskop Eskil, fordi Pavens Samtykke ikke var indhentet. Under de følgende Kongestridigheder, der endte med Slaget paa Grathe Hede 1157, og da Paven laa i Strid med Kejser Frederik Barbarossa, kunde der ikke tænkes paa pavelig Godkendelse forelobig. Men 1169 indtraf denne, og 1170 fandt saa, som før omtalt, den endelige højtidelige Skrinlægelse Sted.

Knud Lavards Ben er imidlertid ikke bevaret. Nogle af dem skal senere være bragt til Domkirken i Slesvig, og Hovedet siges at være havnet i Abbediet St. Denis ved Paris. Det var ikke nogen Sjældenhed, at man bortførte Helgenben som Relikvier til andre Kirker. Helgenskrinet blev efter Reformationen nedsat under Kirkegulvet, men er forsvundet.

Som omtalt var det Kong Valdemars Mening, at han og hans Slægt skulde bisættes i Kirken ved Helgengraven. Dette er da ogsaa sket. Den saakaldte Ringstedtavle, der stammer fra Middelalderen og nu opbevares i det lille Musæum, der findes i et af Kirkens Kapeller, nævner 20 Navne paa begravede i Kirken, medens en Tavle paa Kirkevæggen i nordre Korsfløj fra 19de Aarhundrede har 21, idet den sidst jordede, Christoffer d. 2dens Søn Erik, her er taget med. Ringstedtavlens Original — det nuværende Pergamentsblad er fra 15de Aarhundrede — maa da antages at være fra før denne Tid, d. v. s. fra omkring 1320—30.

Gravene har vist oprindelig været dækkede med Træplader. Disse blev i 16de Aarh. ligesom Absalons Gravplade i Sorø afløst af Stenplader, der dog senere er bleven ødelagt.

Ved Frederik VII's Undersøgelse af Gravene 1855 blev de derfor erstattet af de nuværende. Knud Lavards er dog allerede i det 17de Aarh. blevet fornyet paa Bekostning af Lensmand Jørgen Seefeldt, der virkede fra 1630 til 1662. Den er nu indmuret i Kirkens Nordvæg.

Undersøgelsen af Gravene 1855 viste, at de fleste var bleven forstyrret ved andre Begravelser. Kun Valdemar den Stores var helt uskadt. Kongens Benrad var indhyllet i et Læderhylster, der laa i en muret Kiste. Formen af Kisterne kan ses paa den i Musæet opstillede Rest af Erik Plovpenning's Grav. Under Valdemar den Stores Hoved laa en Blyplade med to Indskrifter, en kortere og en længere, der fortalte om Kongens Bedrifter. Ogsaa denne Plade opbevares i Musæet, hvor vi kan se den. Skeletterne viser, at Kong Valdemar og hans Sønner, navnlig Knud d. 6te, har været meget høje, omend de først angivne Maal har været noget overdrevne. Der nævnes saaledes for Knud VI ikke mindre end 240 cm. En senere Maaling har vist omkring 2 Meter. De nuværende Gravsten bærer de kongelige Navne i Rækkefølge.

I Dronning Dagmars Grav fandtes intet. Det tidligere optagne Dagmarkors, der skal stamme fra Graven, findes nu i Nationalmusæet. Af særlig Interesse er Erik Plovpenning's og Erik Menveds Grave samt de to Dronningers, Sofies (Valdemar den Stores Hustru) og Berengarias (Valdemar Sejrs 2den Hustru). De to Dronningers Hovedskaller var bevaret, (Berengarias Skelet fandtes fuldstændig). Afstøbninger af dem findes i Musæet foruden en Fletning af Berengarias Haar og en Lok af Valdemar den Stores. Berengarias Kranium er ædelt formet og viser, at hun har været meget smuk.

Erik Plovpenning blev, efter at han var bleven myrdet paa Slien 1250, bisat i Sortebrødrenes Kirke i Slesvig. Her findes endnu i Domkirken hans Hue og et Stykke af den Lænke, han var bundet med. Senere da ogsaa han blev anset for Martyr og Helgen paa Grund af Mirakler ved Graven, førtes Liget til Ringsted og bisattes her. Ved en Undersøgelse 1901 fandt man Graven under Korshvælvingen. Benene var imidlertid 1520 efter Ordre af Biskop Lage Urne blevet taget op og indmuret i Korets Nordvæg, hvor en latinsk Indskrift vidner om det.

Endelig er der *Erik Menveds Grav*, et i Norden enestaaende Gravmonument, der endnu er bevaret. Paa en graveret Messingplade ses Kongens og Dronning Ingeborgs Skikkelser, udstyret med Ansigter af Alabaster. Kongens er dog fornyet.

Fra Gravmonumenterne vender vi os til Kirkens *Kalkmalerier*.

Her maa først fremhæves de tre store Figurbilleder i Korets Østvæg. To af dem er afbildet i en lille Samling Prospektkort til Erindring om Ringsted Kirke. De kaldes her Knud Lavard og Knud Konge. Dette er dog vist ganske urigtigt. Den saakaldte Knud Lavard ser nærmest ud til at være en kvindelig Figur. I J. V. Christensens Skildring kaldes den St. Catharina af Siena, hvilket dog vist er rent Gætteværk, og da den staar med en Bog i Haanden og en Palmegren i den anden Haand og træder paa en liggende skægget Figur med en Hovedbeklædning, der minder om Middelalderens Jødehatte, saa maa det nærmest antages, at Figuren er en Allegori og forestiller den kirkelige Teologi. (Bogen symboliserer Lærdommen), der triumferer over Kætteriet eller maa-

ske Jødedommen (Palmegrenen er Triumftegnet). En saadan Fremstilling har Paralleller i Udlandet, hvor man f. Eks. kan se den store skolastiske Teolog Thomas Aquinas fremstillet med den arabiske Filosof Averroes og store Kættere under sine Fødder. (I Kirken St. Maria Novella i Florenz).

Den sydligste Figur, der i Erindringshæftet kaldes Knud Konge, hos J. V. Christensen Erik Plovpenning, er snarere Knud Lavard, fremstillet med Krone som Venderkonge (saaledes hos Trap).

Figuren ved Siden af Teologien er Madonna med Barnet, men vist ogsaa tænkt som en Allegori, nemlig paa Kirken, hvilket er almindeligt i Middelalderen. Den fjerde Figur er ødelagt, idet Frederik den 2den og hans Dronnings Vaaben er malet ovenpaa.

Malerierne i Korets Loft har Inskriptioner, der muliggør Forstaaelsen. Vi ser her Kristus, tilbedt af Jomfru Maria, Knud Lavard og Erik Plovpenning samt Erik Klippings Dronning Agnes. Ind imellem er malet Billeder fra Mordet paa Erik Plovpenning, hvad der sikkert staar i Forbindelse med Anbringelsen af hans Martyrgrav i Koret under Hvælvingerne.

Paa Korets Sydvæg findes en Kongefrise, paa hvilken efter Poul Nørlunds Mening et Billede af Knud Lavard er forsvundet, medens de følgende skal forestille Valdemar den Store, Knud VI, Valdemar Sejr og hans Søn, Valdemar, der blev dræbt ved et Vaadeskud under en Jagt paa Refsnæs 1231.

Kirkens øvrige Mindesmærker har ingen historisk Tilknytning til Knud Lavards Slægt. Til Minde om Dronning Dagmar findes der to moderne Mindesmærker.

Slagelse Folkemarked.

Af August F. Schmidt.

Overskriften kan måske føre tanken hen på hvid slavehandel, men så slemt er det ikke. De, der fremstillede sig på de gamle folkemarkeder, mødte frivilligt, idet det var ældre tiders måde at få en ny plads på ved skiftedagstide. Man brugte ikke i afvigte århundrede i nævneværdig udstrækning at avertere i provinspressen, når man søgte nye tjenestefolk, eller når en karl eller en pige agtede at skifte plads. Skiftedagen for tyende var førhen mikkelsdag, 28/9, men senere blev det 1. november og 1. maj, der blev udvalgt til skiftedag, og således er forholdene jo stadigvæk.

Man har nogen grund til at tro, at folkemarkeder var kendt i de fleste danske købstæder, men man har, så vidt mig bekendt, kun overlevering herom fra byerne Slagelse, Ålborg, Kolding, Haderslev, Ribe, Randers, Varde og Ringkøbing. Fra de to sidstnævnte købstæder er traditionen om folkemarkeder dog ret usikkert overleveret. Mest kendt var *Kolding folkemarked*, der fandt sted på rendebanen (et bredt gadeparti). Bedst besøgt var her folkemarkedet, der holdtes i forbindelse med byens store mikkelsmarked 28/9. Tjenestefolkene stod da i deres egne særlige dragt, opstillede langs husene, og landmænd fra Nørre- og Sønder-jylland samt Fyn så på dem og fæstede dem. Lønnen blev aftalt og fæstepenge givet, hvorefter dette beløb anvendtes til en aftens lystighed i Kolding.

Kolding folkemarked blev i december 1909, efter beslutning af byrådet, ophævet¹). I Ribe afholdtes folkemarked 14 dage før midsommer²). I Ålborg fandt markedet sted på november skiftedag. Kræn Bjergen har offentliggjort³) en levende skildring af folkemarkedet i den store limfjordsby, således som det fandt sted her i 1890erne. Det forholder sig nu så heldigt, at vi også fra *Slagelse* har en fortrinlig fremstilling af folkemarkedet, således som det fandt sted her i 1880—90erne. Redegørelsen er udarbejdet af fru *Rigmor Dørge*, født Villumsen (f. 15/4 1885 i *Slagelse* markskole), og indsendt 21/3 1945 til Dansk Folkemindesamling⁴). Vi skal i det følgende stifte bekendtskab med fru Dørges optegnelse i fuld udstrækning:

Den 1. maj og 1. november var der i mine første skoleår folke- eller fæstemarked i Slagelse. Karle og piger stod på rad i flere rækker, ofte 5—6, oppe på Fisketorvet. Der var altid særlig mange karle. Fælles for alle var, at de stod med alt, hvad de ejede, lige fra skabe, kommoder, trækufferter og ned til vadsæk og papirspakker. I de tider gav man ikke penge ud til avertissementer. Nej, havde man ikke truffet en aftale før fæstedagen, ventede man til markedet. I de tider fæstede man sig kun halv- eller helårligt, og lønnen lå, så vidt meddeleren husker, omkring 100 kroner for sommeren og 50 om vinteren for en dygtig forkarl eller bestyrer hos en enke. En andenkarl fik kun 80 kr. om sommeren og 40 om vinteren.

1) P. Eliassen: *Kolding fra middelalder til nutid* (1910), 418, 461, 550. August F. Schmidt: *Skanderup sogn* (1926—28), 212—13.

2) H. F. Feilberg: *Dansk Bondeliv I* (1889), 63—65. Jfr. Salomon Frifelt og Tobiasen Kragelund: *Jyder Vester fra* (1949), 68.

3) *Vendsyssels Tidende* 20/10 1949.

4) DFS 1906/46: 364.

En sådan majdag kom meddeleren fra skole, og da hun gik op over Torvet, så hun ved bager Højers forretning sin morbroder, der var sammen med 2—3 andre gårdmænd ude fra Kirke-Helsing; de var oppe for at fæste folk. Og meddeleren fortsætter: „Jeg styrede straks hen til dem, for enten skulle jeg følges med morbror hjem, eller jeg fik en daler af ham, det fik jeg nemlig altid, når han var heroppe, og selv om jeg ikke kunne bruge pengene selv, så kunne der altid blive til et nyt stort skoleforklæde, et næsten som en hel kjole. Nå, morbror hilste glad på mig, men han havde ikke tid til samtale, før de havde fæstet karle; men jeg kunne følges med dem, og med hinanden i hånden spadserede vi ind mellem rækkerne og så på folkene, og disse så igen vist på gårdmændene, man tog mål af hinanden og standsede man ud for en, man syntes om, udspandt der sig gerne følgende samtale: „Hvor gammel er du? Hvad hedder du, og hvor meget har du tænkt dig i løn? Hvor har du sidst tjent, og hvad arbejde kan du påtage dig?“ Blev man ikke straks enige, gik man videre, der var jo nok at vælge imellem; men fandt man ikke nogen, man syntes bedre om, hændte det, at man vendte tilbage til den første. Nu havde begge sundet sig, og det endte gerne med, at karlen blev fæstet, og han modtog 1 daler i fæstepenge.

Karlen fik så besked om, at han kunne bringe sit tøj hen, hvor mandens vogn holdt. Dens plads blev forklaret. Og så kørte de klokken 6½ eftermiddag. Stedet, hvor folkene skulle melde sig, var enten Rosen, Nielsensminde, eller som det nu kaldes: „Hjørnet“, eller en af de store købmandsgårde. Der var altid en del af den slags mænd, som kaldtes „Sjovere“. De drev om på Fisketorvet for at tjene lidt ved enten at

bringe tøjet til bestemmelsesstedet, eller ved at hjælpe til med at bære det derhen. Rigmor Dørge kan huske, hun spurgte: „Hvorfor gi'r du ham penge, sæt han ikke kommer.“ „Det er der ingen fare for, min pige, har han først modtaget fæste-penge, skal han nok være på pletten.“ — Det hændte heller aldrig, at nogen udeblev i de tider. Disse folke- og fæstemarkeder har i dette århundrede kun været en saga blot; meddeleren tror end ikke, de eksisterede sidst i 1890erne. Fra disse fæstemarkeder stammer temmelig sikkert ordsproget om, at en mand, der var fedtet om munden eller havde tabt et stykke flæsk i skægget, var god til at gå ud at fæste folk, for de kunne straks se, at der var et godt madsted.

Rigmor Dørge slutter sin optegnelse: „Når jeg som barn læste „Onkel Toms Hytte“ og så billederne af slavemarkederne, syntes jeg altid, der var en vis lighed mellem fæstemarkedet og billederne af slavemarkederne, kun manglede vi slavefogederne og slavepiskerne; men vurderingen af hinanden var god nok, og det hændte endogså, at en karl steg op på sin kuffert for bedre at blive bemærket. Det er vel dette sidste, der har fået mig til at drage sammenligningen.“

Aksel Rønekilde Nielsen optegnede i 1945¹⁾ efter meddelelse af L. P. Christensen, født 1859 i *Skørpinge*, følgende to anekdotiske beretninger om vort emne:

„En forkarl, vi havde på Croneshvile, var engang til folkemarked i Slagelse for at fæste en pige. „Har du ingen plads?“ spurgte han til en. „Jo, det kan du se, jeg har, jeg skal ikke have så meget at stå på“, svarede hun. „Ja, men har du ingen kondition“, fortsatte han. „Nej“, men det ville hun

1) DFS 1906/46: 364. Indsendt 28/3 1945.

heller ikke have. Han kunne ikke komme længere med hende og måtte tage en anden.“

En bonde havde været oppe at fæste sig en karl på folke-
markedet i Slagelse og havde givet ham en frokost i fæste-
penge. Da de kørte hjem, sagde bonden: „Kan du meje?“
Ja, det kunne karlen da nok. „Kan du også slå?“ (underfor-
stået slå græs). Karlen svarede hertil: „Ja, det kan du tro,
jeg kan, og nu kan du vente til i morgen; mukker du så, så
skal du se, at jeg kan slå.“ „Prrr!“ sagde bonden, „nu kan
du godt stå af. Jeg kan ikke bruge dig.“ „Det er der ikke
noget at gøre ved“, svarede karlen. Bonden krævede nu de 2
kroner, men karlen svarede hertil: „Dem har du givet mig,
så dem beholder jeg“. Og så gik han.

Af de foranstående optegnelser får man et ret levende
indtryk af det fortidige Slagelse folkemarked, der, ligesom
de andre danske tyendemarkeder, uden tvivl først er frem-
stået efter stavnsbåndets løsning (1788) og landsbyernes ud-
skiftning omkring 1800. Og så har den efter tidsforholdene
praktiske skik holdt sig et århundrede frem i tiden.

Folkemarkeder kendes også fra Nordtyskland, Elsass og
Skotland.

H. C. Andersen på Gisselfeld og Bregentved.

Af J. Heltoft.

I året 1839 var H. C. Andersen gæst på Nysø hos baron Stampe sammen med Thorvaldsen. Andersen gik ture i omegnen, mens Thorvaldsen arbejdede flittigt fra tidlig morgen til sen aften. En dag var Stampe, Thorvaldsen og H. C. Andersen til taffels på Gisselfeld, og her blev de præsenteret for familien Moltke fra Bregentved: Grev Adam Wilhelm Moltke og hans hustru Marie, født Knuth, deres ældste søn Frederik og den ældste datter Marie. Grev Moltke indbød ved den lejlighed Thorvaldsen og Andersen til snart at gæste Bregentved. De tog mod indbydelsen og var der begge nogle dage, inden de rejste til København. Sådan knyttedes forbindelsen mellem H. C. Andersen og Bregentved.

1840 og 1841 var H. C. Andersen på en stor udenlandsrejse, men 1842, i juli og august, gæstede han atter de to sydsjællandske herregårde, 10—12 dage på Gisselfeld og over 3 uger på Bregentved. Dette ophold fik betydning for H. C. Andersen, og vor litteratur ville have været fattigere, om det ikke havde fundet sted. H. C. Andersen opdagede nemlig under dette ophold skønheden i den sjællandske natur, og han inspireredes til at skrive to eventyr, det ene af disse er „Den grimme ælling.“

At naturen på hans fødeø Fyn stod hans hjerte nærmest, er kun, hvad man måtte vente. Der havde han rod, derfra hans verden gik. Jysk natur kendte han kun fra et par hastige rejser, og selv om han efter et sådant kort besøg nok kunne skrive „Skynd dig kom, om føje år Heden som en kornmark står“, tilegnede han sig aldrig hjerteligt den jyske natur. Den danske natur var for ham den ødanske. Men i mange år syntes han heller ikke om Sjælland. Slagelse var og blev „Plagelse“ for ham. — „O, Gud, o, Gud, i Køge!“ skrev han på en væg i et hotel i denne by — ligesom en af personerne i fru Gyllembourgs „Hverdagshistorier“. Næstved er for ham uden helhed. Det er, som der her er anbragt en del gader på må og få fra forskellige provinsbyer, siger han. Særlig hård er han ved Sorø, og han forsonede sig vist aldrig med idyllen ved denne by; selv efter at han ved Bregentved og Gisselfeld havde fundet nøglen til den sjællandske naturs skønhed, skrev han (1843): „Denne by er mig utålelig med sin udskregne natur, en skummel celle syntes mig denne moseplet.“ Og i et brev fra 1839 findes følgende: „Jeg tog til København, slet ikke til Sorø; thi da jeg med diligencen om aftenen kom til Slagelse og havde sovet der, påkom der mig en sådan skræk for at blive 3½ dag i Sorø, at jeg lod mig indskrive lige til København og var der om aftenen.“

Han indrømmer ganske vist, at der ved Herlufsholm og ved Nysø er kønt, men hans udtalelser viser klart, at sjællandsk natur slet ikke står hans hjerte nær.

Anderledes efter besøget på Gisselfeld og Bregentved 1842. Umiddelbart efter skriver han til sin veninde Signe Læssøe: „Sommerlivet i Sjælland er det smukkeste, jeg har kendt. De skulle ret se den natur ved Gisselfeld og Bregentved. Blev

den klippet ud af landet og i sin bedste belysning sendt rundt i verden, ville den nævnes som en skønhed“.

Han elsker parkerne både ved Gisselfeld og Bregentved. Om Gisselfeld park siger han: „Naturen har egentlig gjort alt“. — Men højest elskede han parken ved Bregentved. Her fandt han sig ligesom skærmet og afsondret fra den urolige verden og sammenligner den med den blå Grotte på Capri, hvor man kun ved krusningerne på vandet mindes om, at der er en forbindelse med den urolige verden derude.

Det synes da sikkert, at det er her, H. C. Andersen opdager Sjællands natur, en opdagelse, der giver ham en streng mere på hans harpe. I 1850, endnu inden Treårskrigen var sluttet, digtede han „I Danmark er jeg født“ — „Gud giv den bedste sejer“, skriver han. Digtet er mættet med hans kærlighed til Danmark. „Dig elsker jeg“, er omkvædet. I denne sang er der ikke plads for en skildring af jysk natur. Den kender han i virkeligheden ikke. Naturligvis må det blive den fynske, man møder i 1. vers:

Du danske friske strand,
hvor oldtids kæmpegrave
står mellem æblegård og humlehøve.

Men i vers 2 kan han nu — efter opholdet her — få et billede med fra Sjælland, som viser, hvad han skriver til fru Signe Læssøe, at den sjællandske natur har „afspejlet sig i hans hjerte“:

Hvor står fuldmånen over kløverengen
så dejlig som i bogens fædreland.

Under samme sommerophold skete der desuden det, at H. C. Andersen både inspireredes og for størstedelen fik skrevet to eventyr, nemlig „Flipperne“ og „Den grimme ælling“.

En dag kom grev Frederik Moltke over til Gisselfeld for at spørge, hvornår man kunne vente digteren til Bregentved. I løbet af samtalen kom Frederik Moltke til at fortælle om en mand, Wegener, som nu havde fået ansættelse under Gisselfeld. Da han kom dertil, ejede han kun en redekam og en støvleknægt. Nu havde han både hus og hjem, køer og heste. Grev Moltkes vittighed om, at han kun ejede en støvleknægt og en redekam, gemte H. C. Andersen og lod den danne motivet i „Flipperne“, som begynder sådan: „Der var engang en fin kavaller, hans bohave var en støvleknægt og en redekam, men han havde de dejligste flipper i verden.“

Af ganske særlig interesse er dog tilblivelsen af „Den grimme ælling.“

H. C. Andersen har engang udtalt sig om, hvad der i almindelighed ligger til grund for tilblivelsen af hans eventyr. Han siger: Først ligger de i min tanke som frøcorn. Så skal der en strømning til, et solstrejf, en malurtdråbe, så bliver de blomst.

Under opholdet 1842 fik H. C. Andersen både malurt og solstrejf nok til, at blomsten „Den grimme ælling“ kunne folde sig ud for aldrig at visne.

Den 5. juli 1842 havde et stykke af H. C. Andersen „Fuglen i pæretræet“ premiere på Det kgl. Teater. Andersen var den aften på Gisselfeld, næsten syg af spænding. Den unge Danneskjold-Samsøe var i København og overværede opførelsen, og da Andersen næste morgen spurgte ham, hvordan det var gået, sagde greven først diplomatisk, at der var bifald. Men den følsomme Andersen må have mærket, at der også kunne fortælles andet, og kom med en række spørgsmål.

Greven måtte da ud med, at der var hysset ad stykket. Kort efter strejfede Andersen rundt i skove og på marker i yderst nedtrykt sindsstemning. Men på denne tur fik han idéen til et nyt eventyr. Det skulle hedde „Historien om en and“, skriver han i sin dagbog. Måske har han på denne tur set, hvordan en ælling, udruget af en høne, bliver nøflet i en hønsegård. Og den stod jo dog over de dumme høns og kyllinger. Den kunne både flyve og svømme. H. C. Andersen har fundet, at hele Danmark var som en hønsegård, og han selv som ællingen, der skulle nøfles.

Nu havde han fået den malurtdråbe, der satte en strømning i gang, og det hjalp. Han skulle nok vise dem derinde, at han var et geni.

Kort tid efter var han på tur til Holmegårds glasværk sammen med den grevelige familie og hertugen af Augustenborg, som var på besøg på Gisselfeld. Om turen hjem skriver han i sin dagbog: Hvilken afveksling i naturen: Den grønne havre, det gule korn, høet i stakke, storke i sumpen.

Nu har vi indledningen til „Den grimme ælling“:

Det var så dejligt ude på landet; det var sommer! Kornet stod gult, havren grøn, høet var rejst i stakke nede i de grønne enge, og der gik storke og snakkede ægyptisk, for det sprog havde han lært af sin moder. Rundt om ager og eng var der store skove, og midt i skovene dybe søer; jo, der var rigtignok dejligt derude på landet. Midt i solskinet lå en gammel herregård med dybe kanaler rundt om, og fra muren ned til vandet voksede der store skræppeblade, der var så høje, at børn kunne stå oprejst under de største.

Andersen havde jo skrevet til sin veninde: Blev naturen ved Bregentved og Gisselfeld klippet ud af landet og sendt

rundt i verden, ville den overalt blive erkendt som en skønhed. — Med „Den grimme ælling“ sendte Andersen skildringen af denne natur ud i verden. Der bliver læst om den af børn i mangfoldige lande, og kunstnere viden om prøver at illustrere den. — Herregården, som skildres, er Gisselfeld. Men på Bregentved fik han de solstrejf, som gjorde, at eventyret ikke bare blev en historie om en anden, der blev nøflet, men til historien om svancungen, og da han rejste, var de tre fjerdedele af eventyret skrevet.

Hvor holdt H. C. Andersen af Bregentved! „Moltkes er de mest velsignede mennesker at leve med“, skriver han. — „Betragt det som en rettighed at komme hver sommer“, sagde grevinden, da han rejste.

I en brev til fru Læssøe fortæller han om en fest på Bregentved, da datteren Marie blev 15 år. Han skriver:

Midt i den dejlige have, tæt ved kanalerne, hvor de hvide åkander gror, ligger et lille barnehus så stort, at jeg netop kan stå derinde. Her er kabinet, stue og køkken og spisekammer, og det er rigt og fuldstændigt udstyret. På Maries fødselsdag spiste vi herude, tolv personer, så hele huset var fyldt, og vi spiste af små tallerkener, drak af små glas — det var ganske i børneverdenen.

Andersen havde skrevet en sang. Sidste vers lød sådan:

Lille hus i træets skygge
ved den stille å,
du, som rummer barnets lykke,
mange år skal stå
som et eventyr i lunden,
som en drøm i morgenstunden,
som Maries lille rige;
hil dig elskelige.

Det smukke vejr, den vidunderlige natur, men først og fremmest familien Moltkes uskrømte anerkendelse og hjertelighed blev de solstrejf, som gjorde, at han nu kunne skrive „Svaneungen“. En dag var der andejagt, og en skildring af den kom også med i eventyret. Han sejlede selv på kanalerne og så svanerne med deres unger, som netop i den tid voksede sig kønne, og som grevens børn kom ud og fodrede. I disse lykkelige dage fandt han, at han selv var en svaneunge, og nu kunne han skrive: „Den så under sig sit eget billede. Men den var ikke længer en kluntet grå fugl, styg og fæl, den var selv en svane“.

„Den grimme ælling“ ender på Bregentved. Parken herude er den store have, hvor æbletræerne stod i blomster, hvor syrenerne duftede og hang på de lange grønne grene lige ned imod de bugtede kanaler:

Sådan skylder vi da denne natur tak. Den udvidede H. C. Andersens syn paa dansk natur. Og vi skylder de mennesker tak, som levede her for 100 år siden. De gav ham de solstrejf, som skulle til, så de frøkorn, som lå i hans tanke, kunne blive til den skønne blomst, som hedder „Den grimme ælling“.

Litteraturhenvisninger.

I „Breve fra H. C. Andersen“ ved C. St. Bille og Nikolaj Bøgh findes i 1. del i brev til fru Signe Læssøe side 339 og 340 de gengivne bemærkninger om Køge og Næstved. Side 505 i brev til Henriette Hauck og i 2. del side 86 i brev til Henriette Wulff findes de linier, hvori han giver udtryk for sit syn på Sorønaturen.

I I. del side 507 og 508 fortælles i brev til Henriette Hauck om, hvordan H. C. Andersen stifter bekendtskab med familien Moltke, Bregentved.

I II del side 62, iflg. brev af 6. august 1842 til fru Signe Læssøe, findes den skildring, som viser, at han er kommet til at elske naturen om Bregentved og Gisselfeld.

I Hans Brix: H. C. Andersen og hans eventyr 1907, side 234 flg., findes de oplysninger, som er benyttet i foranstående fremstilling af, hvad der kaster lys over tilblivelsen af „Den grimme ælling“ og „Flipperne“.

I et brev fra Glorup ⁶/₈ 1842 til fru Signe Læssøe fortæller H. C. Andersen om fødselsdagsfesten på Bregentved for Marie Moltke, og heri står: „Den sjællandske natur har afspejlet sig i mit hjerte, når jeg kommer til byen i urolig sø, skal jeg synge derom“. (Bille og Bøgh: Breve fra H. C. Andersen, II del side 63).

Kristian Kæstel

født 3. april 1872, død 15. december 1950.

Lærer Kæstel var sønderjyde af fødsel og var i 44 år lærer i Arløse, Sorø amt. Fra 1839 til sin død boede han i Ringsted.

Lærer Kæstel var en rank skikkelse, legemlig som åndelig, og der står respekt om hans navn. Han kunne fortælle, så hans tilhørere — og han selv med — bevægedes, og han blev aldrig for gammel til selv at lytte til historiens tale. Det er vemodigt, at vi ikke oftere skal se ham ved vore møder. Vi mindes

ham for hans trofasthed over for Historisk Samfund, som han var medlem af lige fra dets stiftelse, og vi er taknemlige, fordi han gennem de mange år har villet udføre arbejdet med som revisor at gennemgå regnskaberne.

Æret være Kristian Kæstels minde!

H.

Årsmødet.

Historisk samfund for Sorø amt havde søndag den 20. august udflugt til *Herlufsholm* med ret god tilslutning og i strålende vejr.

Deltagerne samledes kl. 14,30 i Herlufsholm kirke, hvor formanden, amtmand *Topsøe*, bød velkommen. Lektor *Kierkegaard* gav derefter en sammentrængt, men meget interessant og indholdsrig beretning om klostrets og skolens historie gennem tiderne.

Det var den sjællandske stormand *Peder Bodilsen*, der sammen med sin moder og sine to brødre i året 1135 stiftede Sct. Peders kloster (navnet Skovkloster kom først senere i brug), et af de ældste Benediktinerklostre i Danmark. Stiftelsesbrevet — hvoraf skolen ejer en smuk kopi fra 1245 — er kun underskrevet af biskop *Eskil* i Roskilde, den senere ærkebiskop i Lund. Medens man før har hævdet, at klostrets beliggenhed engang er blevet ændret, hælder flere til den antagelse, at det altid har ligget på den nuværende plads.

Stifterne gav klostret store gaver i jordegods, og i 1140 gav kong *Erik Lam* det store privilegier i et stort og meget smukt skrevet kongebrev, der nu findes i biblioteket og er det ældste bevarede danske dokument. Klosteret fik efterhånden så mange gaver, at det blev et af de rigeste; det havde jordegods i henvend 100 landsbyer. Givernes navne og gavernes bestemmelse er nedskrevet i en gavebog fra 1528, og fra 1467—81 findes et detailleret godsregnskab, det eneste bevarede danske klosterregnskab.

I året 1560 afstod Herluf Trolle til Frederik II Hillerødsholm og fik i stedet for Skovkloster, der nu fik navnet Herlufsholm og fra 1565 blev den nu saa kendte kostskole — den trådte i funktion 1566. Om skolen gav lektor Kierkegaard nogle oplysninger og gennemgik derefter kirkebygningen, der stammer fra ca. 1200, og dens inventar. Under omtalen af det pompøse barokmonument over Marcus Gøye fik tilhørerne den interessante oplysning, at de tyske tropper under besættelsen mente, at der fandtes en illegal radiosender på skolen; de pejlede den dertil og undersøgte et par lærerboliger, men fandt ingen — den var nemlig skjult i Marcus Gøyes kiste, hvorfor der med fuld ret senere blev sagt, at Marcus Gøye også i sin grav var sit fjædreland en tro søn.

De ældste bevarede bygninger og festsalen med portræterne af skolens forstandere gennem tiderne blev beset med interesse. I biblioteket gav lektor *Juel Møller* nogle interessante oplysninger om dette. Begyndelsen var Birgitte Gøyes og Herluf Trolles private „samling“ på ca. 70 bøger, de var næsten alle af opbyggeligt indhold, og nogle af dem findes endnu. I løbet af de første 200 år voksede biblioteket kun med ca. 300 bind, men Marcus Gøye forøgede det med en boggave på 6000 bind. Det er siden ved indkøb og gaver vokset stærkt; bl. a. testamenterede amtmand, kammerherre Groothoff, Sorø, det i sin store bogsamling. I den moderne biblioteksbygning findes nu ca. 50,000 bind.

Efter at kaffen var nydt i „kaffehuset“, afholdtes generalforsamling i festsalen. Formanden bragte lektor Kierkegaard en tak for hans fortræffelige førerskab og aflagde derefter beretning for det forløbne år. Kassereren, overlærer *Fritz Jacobsen*, Slagelse, fremlagde regnskabet for 1949. Det ba-

lancerede med 4652 kr. og godkendtes uden omtale. Medlemstallet var 504 i 1949.

Til bestyrelsen genvalgte skoleinspektør *Heltoft*, Haslev, kontorchef *Gunnar Knudsen*, Charlottenlund, bankdirektør *Valdorf-Hansen*, Ringsted, og arkitekt *Erlangsen*, Korsør. Som revisorer genvalgte kontorchef *Frederiksen*, Slagelse, og pens. lærer *K. Kæstel*, Ringsted.

Virk for tilgang af nye medlemmer!

